

नेवाः संस्कार परिचय

चवमि

यज्जमुनि यज्जाचार्य

पिकाक

नेपालमण्डल घःचाः धुक्

यलध्याका, यल

नेपालमण्डल पिथना-२

नेवाः संस्कार परिचय

चवमि

यज्जमुनि यज्जाचार्य

पिकाक

नेपालमण्डल घःचाः थुक्कू

यलध्याका, यल

नेअं. ११२० तिला

सफूया नां : नेवाः अंस्कृत पटिचय

चवमि : पत्रमुवि पत्राचार्य

पिकाक : नेपालमण्डल घःचाः धुक्कू

पिदंगु : ११२० खिला

मू : ३५/- जक

पिथंगु : ५००

कम्प्यूटर सेटिङ्ग : आर्ट कन्सर्व, क्रियू

(३३१६५५)

थाकू :

धायेमाःगु खँ

संसारय् जन्म जूपिं प्राणिपिं मध्ये चेतनशील व सामाजिक प्राणी मनू जाति खः । सयेकेगु व सीकेगु हरेक मनूतय् चाहना दै । सयेके, सीकेतः मनूतय्त अनुशासनया अति आवश्यक जुइ । ध्वहे अनुशासनया मेगु नां धैगु हे संस्कार खः । मनू जन्म जुसानिसें अन्त मजुतले धीधी विधि विधानत समाजया लःफय् कथं न्ह्याका वयाच्वंगु दु । कानूनया जन्म जुइ न्ह्यो ध्वहे रितिरिवाज कानूनया ज्या याना वयाच्वंगु खः । अथे जुयाः समाजय् संस्कार संवेदनशील कथं न्ह्या वयाच्वंगु खः, महत्व वहे जुयाच्वंगु खः ।

संस्कारया खँय् मेमेगु जात स्वयां नेवाः समुदायय् अप्वः संस्कारत न्ह्याना च्वंगु खनेदु । नेवाःत न्हापानिसें हे व्यापार पेशा यानाः थाय् थासय् छरे जुयाः च्वंगुलिं थौं वयाः उपत्यका दुने नेवाःतय्गु वाहुल्य दुगु थासय् संस्कारं तःधंगु रुप कयाः विश्वया न्ह्योने थःगु म्हसीका व्वयाच्वंगु दुसा, उपत्यकाया पिने वसोवास जूपिं नेवातय् दध्वी सु जातिया वाहुल्य दुगु खः । वहे जातिया कथं संस्कारत न्ह्याकाः वना च्वंगुलिं संस्कारया माध्यमं सु नेवाः, सु गैर नेत्राः धकाः म्हसीकेतः थाकुया च्वंगु दु । अथे खःसां नं नेवाःत च्वनाच्वंगु थासय् नेवाःतय्गु पहिचान कथं थः च्वनागु थासय् कुल देवता पूजा यायेगु, गणेशः स्थापना यायेगु, चिभाःघः स्थापना यानाः वहावही नीस्वनेगु चलन कथं म्हसीकाः कायेफु । इमि दध्वी भाषा परिवर्तन जुइ धुंकल, नेवाः भासं खँ ल्हाये मसये धुंकल, अथे जुसां नं नेवाःतय्गु धार्मिक परम्पराया ज्यापाखें नेवाः धकाः म्हसीके फु । ध्वहे कारणं नेवाःतय्त थःगु म्हसीका ल्यंकाः तय्त, नेवाः समुदाययात छथाय् तयाः थःगु संस्कारया परिचान विइगु लागि ध्व नेवाः संस्कार परिचययात नेपालभाषा स्नातकोत्तर तहया च्यागूगु पत्रय् अनुसन्धानया विषय कथं न्ह्यव्वयागु खः । तर संयोग कथं संस्कार व संस्कृतिया म्हसीका वियाः विश्वया न्ह्योने व्वये फयेकेतः, फुक्कसितं संस्कारया महत्त्व थुइकेगु तातुना थुगु दैनिसें नेपालभाषा स्नातकोत्तर द्वितीय वर्षय् गुंगूगु पत्रय् नेवाः संस्कारया मू मू संस्कारया परिचय व्वने कथं पाठ्यक्रमय् दुध्याकूगुलिं सफूया रुप विइ दःसा व्वनीपिन्त

ग्वहालि जुइ धैगु मनतुनां थ्व सफू पिथनागु खः ।

खय्तःला नेवाःत संस्कार व संस्कृतिया तःमिपिं थ्व विषयय
न्त्याक्व अध्ययन व अनुसन्धान याःसां पूवनी मखु । अथे खःसां न
समुद्रय छपासः लः तनेगु जूसां याये धैगु मनतुना थ्व सफू पिथना
च्वना । लिप लिपा थ्वहे विषय अभ् अध्ययन, अनुसन्धान जुइ धैगु
विश्वास कयाच्वना ।

अन्तय थ्व सफू पिथनेतः थ्वहालि याना दीपिं गुरु गुरुमापि
व श्रद्धेय गुरु नेपालभाषा केन्द्रीय विभागया नायः भाजु काशीनाथ
तमोटजु प्रति आभार व्यक्त याये ।

वज्रमुनि वज्राचार्य

धलः

१. संस्कार परिचय

- १.१ परिचय
- १.२ संस्कारया विकास
- १.३ संस्कारया ताजि
- १.४ विविध दृष्टिकोण

२. नेवाः संस्कार

- २.१ सरसर्ती परिचय

३. खास संस्कार परिचय

- ३.१ धौवजि नकेगु
- ३.२ मचावू व्यंकेगु
- ३.३ नां छुयगु (नामाकरण)
- ३.४ मचावू स्वःवनेगु
- ३.५ मचावू लहीकेगु
- + ३.६ मचा जंक्व
- ३.७ निर्द बुदि
- ३.८ चूडाकर्म
- + ३.९ उपनयन
- + ३.१० इहिपा
- + ३.११ ज्याय जंक्व
- + ३.१२ अन्त्येष्टि

४. नेवाः संस्कारय थःथितिया सहभागिता

१. संस्कार परिचय

१.१. परिचय

“संस्कार” शब्द संस्कृतया ‘सम्’ मूल शब्दय् “कृञ्” धातु व “घञ्” प्रत्यय तयाः दुगु खः । (पाण्डेय, १९८५:१८) थ्व शब्द प्राचीन वैदिक साहित्यय् उल्लेख जुयाच्चंगु खनेमदु । ऋग्वेदय् संस्कार शब्दयात हे धर्मय् छ्यला तःगु खनेदु । अंग्रेजीया सेरीमनी (Ceremony) व ल्याटिनया सेरीमोनिया (Cereimonia) य् संस्कार शब्द उल्लेख जुयाच्चंगु खनेमदु । (पाण्डेय, १९८५:१७) थुकी नं धर्मया हे अभिन्न अंग कथं छ्यला तःगु खनेदु । सत्यमोहन जोशीज्या वःचा धंगु खंग्वः धुकुती (१९०७) संस्कारया अर्थ “परम्परानिसं याना वयाच्चंगु चलन वा परम्परा” धकाः उल्लेख जुयाच्चंगु दु । अथेहे संस्कार सम्बन्धी मोनियर - विलियम्सया (१८९९) प्रसिद्ध व्युत्पत्तिमूलक संस्कृत अंग्रेजी कोषय् “संस्कार खंग्वः सं + स् + कृ अर्थात् “सं” व “स्” उपसर्ग नाप कृ धातु पाखें स्त्रीलिङ्गी आकार रूप कयाः “संस्कार” दुगु खः” धैतःगु दु । अथेहे हिन्दू धर्मकोषया अध्याय छ् संस्कार खण्डय् “संस्कार धैगु छुं नं पदार्थ वा व्यक्तीपाखें छुं नं ज्या यायेत माःगु योग्यता” धैतःगु दु । अप्व धैथें सफुती संस्कारयात धर्मया अभिन्न अङ्ग कथं कया तःगु खनेदु ।

संस्कार धैगु शब्दया उल्लेख वैदिक कालया साहित्यय् खनेमदु तर संस्कारया अंग उपनयन, अन्त्येष्टि आदिया बारे वर्णन जुयाच्चंगु खनेदु । अथेजुयाः संस्कारयात परिभाषित यायेवल्य् संस्कार धैगु मनूया जीवनयात सुथांलाक न्ह्याकेतः माःगु योग्यता वा अनुशासन धकाः धायेफु । मेखतं धायेगु खःसा संस्कार धैगु अशुद्ध वस्तु वा शरीरयात शुद्ध व भिंकेत इलय्व्यलय् याइगु ज्या खः । (पाण्डेय, १९८८:६५४)सुं नं मनू जन्म जुइवं ब्राम्हण, वैश्य, क्षत्री व शुद्रयात विभिन्न संस्कार याये धुनेवं जक हे व आर्य वा ब्राह्मण धकाः धायेफै । न्ह्यागुं वस्तु न्हापांला शुद्र वा अशुद्र हे जुइ, जब वैतः संस्कारय् ढालय् याइ अलेतिनि व योग्य वा शुद्र वस्तु जुइ । छम्ह ब्राम्हणया काय् जन्म जुसानिसं ब्राम्हण जुइमखु । छम्ह शुद्रया मचा नं ब्राम्हण जुइफु । गथेकि सिमायात विभिन्न प्रकारं संस्कारित यायेवं वहे वस्तुपाखें मेच, टेविल, खाता आदिया निर्माण जुइ, अवल्यतिनि व वस्तुया मूल्य दै, योग्य धायेफै । (पन्थी, २०५४:३) संस्कार धैगु छुं

वस्तुयात भिंकेगु वांलाकेगु व योग्य यायेगु खः । संस्कार धैगु मानव समुदाय दुने योग्य जुइत व विकास याना यंकेत मदयेक मगाःगु आधारभूत तत्व खः । थ्व हिन्दू धर्मया अनुयायीयात जक मखुसं सम्पूर्ण विश्व मानव समुदाययात हे आवश्यक खः । हिन्दू, जैन, बौद्ध, क्रिश्चियन, इस्लाम आदि धर्मया अनुयायीपिन्सं छगू हे प्रकारं संस्कारयात छ्यलाः मच्चंसां विभिन्न नामं संस्कारयात अनुशरण याना वयाच्चंगु दु । मचा जन्म जुसानिसं अन्ततक थीथी नामं थःथःगु प्रकारं संस्कारयात न्ह्याकाः वयाच्चंगु दु । अन्त्येष्टि क्रिया हे धाये गुलिसिनं दाह संस्कार यायेगु, गुलिसिनं गाः म्हुयाः ल्हाकेगु, गुलिसियां सीम्हयात लाकू ध्यनां गिद्धयात नकेगु आदि आदि । अथेजुयाः संस्कार धैगु न त धर्मया अभिन्न अङ्ग खः, न त हिन्दू धर्मावलम्बीं जक यायेमाःगु ज्या खः । थ्व ला सम्पूर्ण विश्व मानव समुदायया विकास यायेत मदयेक मगाःगु आधारभूत तत्व खः ।

१.२ संस्कारया विकास

संस्कार गबलय्निसें न्ह्यात धैगु सीमदु । तर मानव जातिया उत्पत्ति कालय् मानव जातिं हरेक वस्तुनाप संघर्ष यायेमाल जुइ, बुलुबुलु मानव जातिं थःगु आधारभूत आवश्यकता पूर्वकेगु कुतःयात जुइ, जंगली जीवन हन जुइ, स्थायी बसोवास दयेकल जुइ धैगु अनुमान धाःसा यायेफु । थुलि पुरा जुइ धुंकाः बुलुबुलु मानव जातिं न्हापाया कुकृत्य ज्यायात त्वःता सुख, आनन्द, खुशीया प्राप्ति या लागी सुसभ्य जीवन हनेगु लँपु मालेगु भवलय् संस्कारया उत्पत्ति जूगु खनेदु । न्हापा न्हापा मनूतय्के अनुशासनय् च्वनेगु धैर्य मदुगु इलय् मनूतय्क अनुशासनय् तयेतः अनावश्यक मनोवृत्तिपाखे वचय्याये आवश्यक जुगुलिं व आदरया शिक्षा व विकासया विभिन्न स्तरपाखे यंकेत संस्कारयात छ्यलेगु यात । (पाण्डेय, १९८५:२७) उगु इलय् थ्व संस्कारया ज्यायात मनूतय्सं अन्धविश्वास तायेकल । अजागु अवस्थाय् संस्कारय् तयेत व वाह्य आक्रमणं मुक्त जुइत, विश्वास केन्द्रित यायेत धर्मया रूप व्यूगु खनेदु । मानव समुदायय् मनूतय्सं याइगु हरेक ज्या धैगु ईश्वरपाखें अधिष्ठित जुइ धैगु विश्वास दयेव ईश्वरीय वरदान प्राप्त यानाः वाह्य तत्वया आक्रमणपाखें मुक्त जुइतः मनूया महत्वपूर्ण अवसरय् अमङ्गलपाखें बचयेजुयाः हितकर

ज्या याये फय्केत संस्कारयात नाला काःगु खनेदु । (पाण्डेय, १९८५:२८) अथेहे जुया छुं न संस्कारया ज्या न्ह्याकेबलय् प्राकृतिक तत्व अग्नि, सूर्य, चन्द्र, जल, वायु आदियात न ईश्वरीय स्वरूप कथं पुजा आजा यायेगु भूत, प्रेत, पिशाच आदि तत्वयात स्तुतिगान यानाः बलि फ्यायेगु गुकिंयाना थः व थः सन्तति अजागु तत्वपाखें मुक्त जुया सुमङ्गल जुइ । धन सम्पत्ति खुसि आनन्द लगायत स्वास्थ्य भिनां वै धैगु धारणां थाय् कयाः यन । युगुहे क्रमं मनूतय्सं सुख दुःखया अवसरय् याइगु ज्यायात न संस्कारया रुप बियाः न्हून्गु संस्कारया निर्माण जूगु खनेदु ।

१.३ संस्कारया ताजि

ई पाना बलिसे विभिन्न विद्वान्पिन्सं संस्कारयात थःथःगु बिचाःकथं विश्लेषण यायेगु यात । गुलिसिनं संस्कारयात पीच्यागु, गुलिसिनं भिगू आदिया उल्लेख याना तःगु दुसा गृह्यसूत्र सफुती संस्कारयात भिनिगू निसें भिंच्यागूतक बियाः तःगु दु । (पाण्डेय, १९८५:२९) विभिन्न सफुती विभिन्न प्रकार बिया तःसां न हिन्दू धर्मावलम्बीतय् दखी भिंखुगु संस्कार धायेगु प्रचलन जुयाच्चंगु दु । हिन्दू धर्मावलम्बीपिन्सं नाला कया वयाच्चंगु संस्कारत थये दु ।

१. गर्भाधान	२. पुंसवन
३. सीमन्तोन्नयन	४. जातकर्म
५. नामकर्म (नामाकरण)	६. निष्क्रमण
७. अन्नप्राशन	८. कर्णवेध
९. विद्यारम्भ	१०. चूडाकर्म (चूडाकरण)
११. केशान्त	१२. उपनयन
१३. वेदारम्भ	१४. समावर्तन
१५. विवाह	१६. अन्त्येष्टि

थुपिं संस्कारत फुक्क मेपिं हिन्दू धर्मावलम्बीपिन्सं स्वया न ब्राम्हण जातिपिन्सं नाला कयाः वयाच्चंगु खनेदु । हिन्दू धर्मावलम्बी

दखी नं शुद्र व ब्राम्हण जातिपिन्सं याइगु संस्कारत भच्चा पाःगु खनेदुसा शुद्र जातिया म्हो जक संस्कार, ब्राम्हण जातिया अप्वः संस्कार खनेदु । नेपाःया परिपेक्षय् उकिसं स्वनिगया नेवाः समुदायपिन्सं थुपिं सोइ संस्कार न्ह्याकाः च्वंगु खनेमदु । स्वनिगःया नेवाः समुदायपिन्सं न्ह्याका वयाच्चंगु मू मू प्रचलित संस्कार थये दु ।

१. पुंसवन (धौबजि नकः वनेगु)
२. जातकर्म (मचावू व्यंकेगु)
३. नामकरण (नां तयेगु)
४. निष्क्रमण (मचावू लहिकः वनेगु)
५. अन्नप्राशन (मचा जा नकेगु)
६. कर्णवेध (न्हाय्पं प्वाः खनेगु)
७. विद्यारम्भ (आखः स्पनेगु)
८. चूडाकर्म (चूडाकरण, वुसँखा, इही)
९. उपनयन (कय्तापुजा, वरे छुये, बाढा तये)
१०. विवाह (इहिपा)
११. अन्त्येष्टि (सीबलय् याइगु ज्या)(तमोट, २०५३:२२) मेमेगु संस्कार
१२. जन्म दिन (जन्मन्तिं)
१३. भीमरथारोहण (ज्याथ जंक्व) आदि ।

१.४ विविध दृष्टिकोण

थुपिं भिंछगु संस्कार स्वनिगःया नेवाः समुदाय दुने लोक प्रचलित समान संस्कार खः । थौकन्हय् थुपिं संस्कारत नेवाः समुदाय दुने संस्कृति कथं छयलाः वयाः च्वंगु खनेदु । थ्व सम्बन्धय् विद्वान्पिन्सं विभिन्न दृष्टिकोणं परिभाषित याःगु दु । भौतिकवादी तय्सं संस्कार हनेवं व मनूयात सुख, आनन्द, धन सम्पत्ति प्राप्त जुइ

धकाः विश्लेषण याः गु दु । सांस्कृतिकविदतयसं संस्कारयात ब्रम्ह ज्ञान तक ध्यंकेगु माध्यम कथं व्याख्या याना तः गु दु । आध्यात्मिक विद्वान्पित्सं मनूया जन्मय जक मखु संस्कार हनेव मनूया अन्त धुकाः नं आनन्द सुख प्राप्त जुइ धकाः धायेगु याना वया च्वंगु दु । थुकथं स्वयेबल्य संस्कारयात निगू खण्डय विभाजन यायेफु । छगू -संस्कारं मनूया जीवनय न्हूगु गुणया प्रवेश जुइ । नेगु संस्कारं पापयात चीकाः छवै । वैज्ञानिक दृष्टिकोणं स्वयेगु खःसां नं संस्कार दुने वैज्ञानिकता लुइकेफु । गथेकि भीसं अन्त्येष्टि क्रिया यायेबल्य अर्थात् मनू सिधं यंकी वलय छ्वासय वायेगु, पिचा वायेगु आदि ज्या तसकं वैज्ञानिकता खनेदु । यदि छुं कथं नं रोग जुयाः सीम्ह जूसा वैगु ल्वय मेपिन्त सरे मजुइमा धैगु आशय सुला च्वंगु खनेदु । थुकथं संस्कार धैगु मनूया जीवनया छगू अभिन्न अंग कथं कयाः तः गु खनेदु । उलिजक मखु धर्मय आस्था दुपिं विद्वान्पित्सं संस्कारयात हिन्दू धर्मया छगू तत्व कथं कया तः गु दु । अथेहे जुयाः संस्कारयात सुनानं उल्लंघन यात धाःसा वैतः पाप लाइ, जन्म जन्मान्तरतक नं पापया भागिदार जुयाः अरित जुयाः शान्तं म्वाये फैमखु धैगु विश्वास दुने फुक्क मनूयात कैद यायेगु ज्या याना विल । अथेहे जुयाः थौ वयाः संस्कारयात परिमार्जित यायेगु, इंकेगु, उल्लंघन यायेगु व या हे मयात धाःसा पाप लाइ धैगु मान्यतां थाय कया च्वंगु खः ।

संस्कारं जीवनयात सुयोग्य लँपुइ न्हाकेगु ज्या याइ । संस्कारं जीवनयात न्ह्याकेगु लँपु क्यनी । जीवनया ई वलिसे ई कथंया बांलागु लँपुइ वनेत लँक्यनेगु ज्यायाइ । गथेकि गर्भाधान संस्कार उगु इलय याइ गुगु इलय मिसा मिजंया शारीरिक कथं स्वस्थ जुइ वा मिसा व मिजं दध्वी दुनुगःया खँ व्याके फै वा निम्हेसिया दध्वी सन्तान दयेकेगु इच्छा ब्वलनी । उगु इलय हे होम, स्तुति वा प्रार्थना यानाः पाय्छि इलय गर्भाधान संस्कारयात न्ह्याकी । (पाण्डेय, १९८५:३७) अथेहे थःपित्सं बुइकाम्ह सन्तानया सुस्वास्थ्य व योग्य जुइमा धैगु प्रार्थना कथं पुंसवन व सीमन्तोन्नयन संस्कार यायेगु याइ । जन्म जुइ धुकाः वैतः अनुशासनय ततं ई कथं आवश्यक शिक्षादीक्षा आदिया संस्कारय तयाः यंकेगु याइ । अथेजुयाः संस्कार धैगु जीवनया लक्ष्य तक ध्यंकेगु त्वाथः धकाः नं धायेफु । अथेहे विवाह संस्कारया नं थःगु हे महत्व दु विवाह जुइवं मिसा व मिजं दध्वी एक-आपसय सहयोगया भावना ब्वलनी गुकिं समाजयात

न्ह्याके फै धैगु धारणा खः । थुकथं आःतक न्ह्यानाच्वंगु संस्कारया थःगु हे महत्व दु । संस्कारयात विद्वान्पित्सं व्याख्या याये ज्याछिंके थःगु नामकरण यायेगु यानाच्वंगु दु । सीमन्तोन्नयनयात याज्ञवल्क्यनं सीमन्त धैगु शब्द जक छयला तः गु दुसा याज्ञवल्क्य व मनू नं निष्क्रमणयात निष्क्रमणिका नं धाःगु खनेदु । अथेहे उपनयनयात व्यासः व्रतादेश धकाः च्वया तः गु दु । (काणे १९९२:१७९) थ्वहे व्रतादेशपाखें थौ वयाः उपनयनयात व्रतबन्ध धायेगु यानाच्वंगु खः । संस्कारयात विद्वान्पित्सं न्ह्यागु हे नां ब्युसां संस्कारया ज्या छगू हे कथं न्ह्याकाः च्वंगु दु । तर गुलिं विद्वान्पित्सं विवाह संस्कारयात अनिवार्य कथं कयाः तः गु मदु छायाःसा सुनं छम्ह मनू इहिपा मयाःसे सन्यासी जीवन नं हनेफु व धैगु छम्ह व्यक्तिया इच्छा खः मनूतयतः अनिवार्य संस्कार धायेगु खःसा गर्भाधाननिसं उपनयन (व्रतबन्ध) तकया संस्कार खः । (काणे १९९२:१८०) व्यासया विचाः कथं शुद्र जातिपित्सं बिना वैदिक मन्त्रया उच्चारण मयाःसे गर्भाधाननिसं विवाहकया संस्कारत याये ज्यू धैतःगु दुसा वैजवापसूत्रया व्याख्या कथं शुद्र जातिं गर्भाधान संस्कारनिसं चौलतकया संस्कार अनिवार्य जू धैतःगु दु । अथेहे यदि सुनानं आपत जुयाः संस्कार मयात धाःसा प्रायश्चित्त कथं होम यज्ञ यायेवं फालावनी । यदि सीक सीकं मयात धाःसा निकथं प्रायश्चित्त यायेमाली धैगु खँ उल्लेख जुयाः च्वंगु दु । (काणे १९९२:१७९) थ्व फुक्कयात समग्र कथं स्वयेबल्य संस्कार धैगु अनुशासनया पद्धति वा मानसिक सन्तुष्टिया प्राप्ति जक खः धकाः धायेफु । थौकन्हय वयाः ब्राम्हण धाःपित्सं नं संस्कारयात त्वःता वनां च्वंगु दु । (काणे १९९२:१७९) खयतःला थ्व फुक्क संस्कार धैगु ब्राम्हण जातिया लागी खः । ब्राम्हण जाति दुने संस्कारयात उल्लंघन यायेगु धैगु पाप खः । इमिगु हे प्रभाव कथं थौ वयाः दक्क मनू तयसं संस्कारया उल्लंघनयात पाप तायेका च्वंगु दु । संस्कारय परिवर्तन हयेगु धैगु नं पाप खः धायेगु यानाच्वंगु दु । अथेहे जुयाः देश काल परिस्थिति अनुसार व्यवस्थित परिस्कृत व परिमार्जित यानाच्वंगु खनेमदु । नेपालया परिप्रेक्ष्य १९९३ सालय जुद्ध शमशेर ज.व.रा. व कमाण्डर इन चीफ जनरल पद्म शमशेर ज.व.रा.या सल्लाह कथं नेवा जातिपिनि संस्कारय छुं नं ज्या यायेबल्य थुगु जातया मनूतयसं थुलिजक संस्कार यायेगु, थुलितक जक धेवा खर्च यायेगु धकाः

इस्तिहार जारी याना व्यूगु खनेदु । थुपिं फुक्कयात बांलाक विचाः यायेवल्य् थ्व धर्मया अभिन्न अंग मजूसे जीवन विकासया अभिन्न अंग खः धकाः नं धायेफु । यदि आवश्यक जुल धाःसा देश काल परिस्थिति कथं थ्वैत परिमार्जित नं याना यंकेफु । थपघट नं यायेफु । थौं वयाः भीसं न्ह्याकाः च्वनागु संस्कार छाये हनां च्वना धैगु, संस्कार हनां च्वपिन्सं तक मथुइ धुंकल । आःला थ्व सामाजिक मर्यादा पालन यायेत समाजय् थःगु प्रतिष्ठा इज्जतया लागि जक यानाच्वंगु खनेदुसा गुलिसिनं थःगु सम्पत्तिया धाक क्यनेतः नं याना हयेगु जुयाःवःगु दु । न्हापा वैदिक कालय् ब्राम्हणपिन्सं उच्चारण याइगु मन्त्र थौं वयाः सुना नं थुया च्वंगु मदु । न्हापा न्ह्यागु हे मन्त्र उच्चारण जुयाः च्वंगु जूसां व केवल प्रार्थना जक खः धकाः धायेफु । अथेजुयाः स्तुति प्रार्थना धैगु न्ह्याकथं नं यायेफु । थुकी गल्ली जुइवं पाप लाइ धैगु मान्यताय् विश्वास म्हो जुजु वनाच्वंगु दु ।

२. नेवाः संस्कार

२.१. सरसर्ती परिचय

नेपाया स्वनिगः दुने नेवाः समुदाययात कयाः स्वयेवल्य् दकलय् न्हापा पुंसवन अर्थात् धौवजि नकेगु संस्कारपाखें न्ह्याका च्वंगु खनेदु । थौं वयाः नेवाः समुदायय् “पुंसवन कर्म” मचा प्वाथय् दयाः स्वला दयेका याइगु, “सीमन्तोन्नयन” मचा प्वाथय् दयाः खुला वा च्याला दयेका याइगु, “सिथाल पुजा” मचा बुइधुंकाः व्यंके धुनेवं याइगु, “नामकरण” मचा बुयाः १०/१२ न्हु दुखुन्हु याइगु, “सूर्य ज्वपे” मचा बुया लच्छि वा प्यला दयेकाः याइगु, म्हुतुइ हयनं वाकाः क्रिया यायेगु, ग्रहरक्षा वा कण्ठशोधन मचा जंक्वया कन्हय्खुन्हु यायेगु आदि संस्कारत वुलुंहु खनेमदया वनाच्वंगु दु । (वज्राचार्य, १९०९:तैसा) तर आःतक नं यलय् नामकरण चलन न्ह्यानाच्वंगु खनेदु । संसारय् न्यंकनं नामाकरण यायेगु प्रचलन दु । तर संस्कार धाःसा पाः । उराय्तय् जा नकेवल्य् नां छुइगु याइ । फलप्राशन आःवया अन्नप्राशननापं छकलं यानाच्वंगु खनेदु । न्हापा फलप्राशन धकाः छुट्टै संस्कार कथं हना च्वंगु दु । (वज्राचार्य, २०५३:भूमिका) नेवाः जातिं धौवजि नकेगु संस्कारयात पुंसवन संस्कार धायेगु यानाच्वंगु दु तर पुंसवन संस्कार धैगु प्वाथय् दयाः स्वला दयेकाः याइगु संस्कार खःसा धौवजि नकेगु संस्कार धैगु मचा बुइ न्ह्यो च्याला वा गुला दैवल्य् याइगु संस्कार खः । अथे जुयाः धौवजि नकेगु संस्कार धैगु पुंसवन संस्कारनाप ज्वःमलागु नेवाःतय्सं विकास याःगु संस्कार खः धकाः धायेफु । नेवाःतय् दुने जन्म न्हिं, ज्याथ जंक्व आदि संस्कारत नं यानाच्वंगु दु । थ्व संस्कार आः तक नं नेवाः समुदायय् ल्यना हे च्वंगु दनी । तर गुलि संस्कार न्हापा संस्कार कथं याना तःगु आःवयाः परिमार्जित कथं कर्णवेध, विद्यारम्भ आदि संस्कार भिं दिनय् साइत स्वयाः यानाच्वंगु खनेमदु । मचा ८/९ ला दैवल्य् छुं नं दिल् य् फुसद दुखुन्हु यानाच्वंगु दुसा विद्यारम्भ नं न्हापा ससुधः क्वहाँ विज्याइगु इलय् धकाः श्रीपञ्चमी खुन्हु आखः स्यनेगु संस्कारयात त्वःता प्यद न्याद दैवल्य् छकलं हे व्वनेकुथी स्यंके छवयेगु पद्मतीया विकास जूगु खनेदु । थुकथं थुपिं संस्कारत थौं वया सामान्य थें जूवंगु दु । अनिवार्यता जुयाच्वंगु मदु । तर मेमेगु संस्कारया अंगत गथेकि

जातकर्म, निष्क्रमण, अन्नप्राशन, चूडाकर्म, उपनयन, अन्त्येष्टि आदि अनिवार्य तत्त्व जुयाः आःतकनं परिमार्जितं मजूसे ल्यना हे च्वंगु दनि । नेवाः समुदाय दुने हना वया च्वंगु संस्कारयात स्वव्यय थलेछिं ।

क) प्राग्जन्म संस्कार (जन्म जुइ न्ह्यो याइगु संस्कार) ।

ख) जीवन संस्कार (वुसानिसें मसीतले याइगु संस्कार) ।

ग) मृत्यु संस्कार (सी धुंकाः याइगु संस्कार) । (टमोट, २०५३:२३)

जन्म जुइन्ह्यो याइगु संस्कार दुने धौवजि नकेगु संस्कार खः । थ्व आःतकनं याना वया च्वंगु दु । मेगु गर्भाधान, पुंसवन व सीमन्तोन्नयन संस्कार धाःसा यानाच्वंगु खनेमदु । जीवन दुने याइगु संस्कार मचावू व्यंकेगु, मचावू लहीकः वनेगु, जा नकेगु, वुसँखाये (मिसामचा जूसा इहि यायेगु, बाढा तयेगु याइ) कय्ता पुजा यायेगु, इहिपा यायेगु आदि खःसा, सी धुंकाः याइगु संस्कार दाह संस्कार, लत्या खुला, दकिला निर्दे तिथि आदि खः । तर हिन्दू धर्म दुने सी धुंकाः नं पुनर्जन्म जुइ धैगु विश्वास दुगुलिं पुनर्जन्मया विकासया लागि याइगु कथं अन्त्येष्टियात संस्कार कथं कयाः तःगु खः । जन्मकाल दुने याइगु संस्कारयात नं बाल संस्कार, प्रौढ संस्कार व वृद्ध संस्कार कथं कायेफु । (टमोट, २०५३:२३) मचावू व्यंकेनिसें व्याहा (इहिपा) याये न्ह्यो तकया संस्कारयात बाल संस्कार इहिपायात प्रौढ संस्कार व ज्याथ जंक्व आदि संस्कारयात वृद्ध संस्कार धकाः वर्गीकरण याये छिं ।

नेवाः समाजय् दुने संस्कार यायेगु व मयायेगुली तसकं भिन्नता खनेदु । गथेकि छम्ह मचा इहि, बाढा वा कय्तापुजा आदि संस्कार याये न्ह्यो तक त्यःमत्यया ल्याः तइ मखु । उगु अवस्थाय् सुनं मिजं मचा वा मिसा मचा सित धाःसा फुकीबाकायपिन्सं प्यन्हुजक वारय् यायेगु याइ । अथेहे मचाया अवस्थाय् प्यला तकया दुने सुनं मचा सित धाःसा गाः मचा धकाः ढकी तयाः गालय् थुनेगु याइ । यदि बाढा वा इहि याये न्ह्यो मिसा मचाया इहिपा जुल धाःसा बाढा वा इहि भाःतया छेँ याइ । उगु अवस्थाय् तक मिजं वा मिसायात छकू हे कोथा मब्यूसे ब्यागल कोथाय् थ्यनेगु याइ । थ्व संस्कारपाखें सी दु, सु नं मनुयात संस्कारय् मर्चतले व अशुद्ध व

सामाजिक मर्यादाय् दुमथ्याःगु कथं न्ह्याका तःगु खनेदु । कय्तापुजा, वरे छुयेगु, इहि बाढा सिमधःतले बैगु चिपनिपया ल्याः तैमखु, थुकिं छु, सी दु धाःसा व मनू समाजय् योग्य मजुनि धैगु सी दु । जब मचायात इहि याइ अवले न्हापां इहि पर्सि विया पर्सि सिनेतः योग्य जूगु तायेकीसा मिजंमचायात कय्तापुजावलय् कय्ता लःल्हानां विइव तःधी जूगु तायेकी । गोपाली जाति पिन्सं इहियात पर्सि विइगु संस्कार नं धाइ । (वज्राचार्य, २०५४:४) थुकथं थुपिं बाल संस्कार सिधयेव मिसा व मिजं नं थःगु भावना इच्छायातः निर्णय याये फौगु अवस्थाय् थ्यनेव संस्कारय् तयाः विइ । थुकथं ई परिस्थिति कथं संस्कार यायेगु याइ । विभिन्न अवसरय् ई कथं पायछि, जुइक संस्कार याना वयाः च्वंगुलिं संस्कार आःतक नं मान्य जुयाच्वंगु खः ।

समग कथं स्वयेवलय् संस्कार याःसां मयाःसां छुं हे पाःगु खनेमदु अथेखःसां समाजय् संस्कार यायेगु व मयाय्गुली तःधंगु फरक दु । वुसँखा, कय्तापुजा आदि याये मलावं अबु वा मां सित धाःसा मचां मिं तयेके विइमखु । अथेहे नेवाः समाजय् अन्तर जातीय विवाह (इहिपा) जुल धाःसा गुठीपाखें याइगु दक्व ज्याय् पाकाः यनी । उलिजक मखु, संस्कारित इहिपा व यःत्यः जुयाः संस्कार कथं मयाःगु विवाह दखी नं फरक खनेदु । संस्कार कथं याःगु विवाहय् सामाजिक श्रद्धा मर्यादा कायम जुयाः च्वनी । इमिगु लागि समाजं हे छगू कानूनया ज्या याना च्वनीसा संस्कार करं मयाःगु इहिपाय् थ्व मान्यता दैमखु । मेकथं स्वयेगु खःसा सुं नं मनू संस्कारं बन्चित जुइव समाजय् हेला जुइगु व थःगु मानसिक असन्तुष्टि जुइगु जुइ ।

थुकथं संस्कार धैगु जीवन विकासया त्वाथः कथं कायेफु । मेखथं धायेगु खःसा ब्रम्ह ज्ञान प्राप्त तक थ्यंकेगु लेंपु नं धायेफु । ब्रम्ह ज्ञानयात बौद्ध धर्मावलम्बीपिन्सं महापरिनिर्वाण धायेफु । अथे हे जुयाः संस्कार धैगु बौद्ध हिन्दूयात जक मखु विश्व मानव समुदाययात हे मदय्क मगाःगु तत्व खः । विभिन्न धर्मावलम्बीपिन्सं संस्कारयात थःथःगु ढंग न्ह्याकाः वना च्वंगु दु । संस्कारया लक्ष्य छगू हे जक खः तर न्ह्यावनेगु लेंपु जक फरक कथं वना च्वंगु स्पष्ट जू । थ्वहे संस्कारया कारण हे हिन्दू धर्मय् ब्राम्हण व शुद्रया वर्ण विभाजन जूगु खनेदु । सम्पूर्ण संस्कारयात अङ्गीकार याइपिन्त ब्राम्हण व छुं छुं जक संस्कार याइपिन्त शुद्र धकाः धायेगु जुयाःच्वंगु खनेदु । थौया

अवस्थाय् थ्व मान्यतायात चीकाः ब्राम्हणया मस्तयूत ब्राम्हण
शुद्धया मस्तयूत शुद्ध हे धायेगु परिपाटिया विकास जुयावःगु खनेदु
न्हापा मानव समुदायया हितया लागि निर्माण जूगु संस्कार थौं वया
समाजय् देखावती रुपं समाजया मनूयात क्यनेतः थःगु पुरुषा
क्यनेतः छ्यलाः हःगु दु । गथेकि संस्कारया ज्या धुंकाः भव्य नकेवल
फयां फक्व मनूत अप्वः भव्य नकाः, इहिपाया इलय् ग्वय् विइतः हे
दशौं हजार फुका, तिसाया प्रदर्शन यायेगु, वसः व्वयेगु आदि जुया
वःगु खनेदु । अन्त्येष्टि थें जाःगु शोकय् यायेगु संस्कारयूतक नं घःसु
लत्पा, स्वला, खुला, दकिला, निर्दतिथि थें जाःगु संस्कारय् नं लसत
भव्य थें च्वंक थःथिति इष्टमित्र पासा भाइपिं सःताः नकेगु आदि
संस्कार व्वलंगु दु । गुकिंयाना थुगुहे कथं ज्या याये मफुपिं मनूतयूत
समाजं नं क्वह्यंगु मिखां स्वयेगु याना हःगु दु । अथे जुयाः थौकन्हय
धेवा दुपिं पुंजीपतितय्सं यक्व तःजिक व थौथी संस्कार हना च्वंगु
दु । गुकिं धेवा मदुपिनि नं दुगु सम्पतियात फुकेगु, मदुसा दुगु
सम्पति मियाः संस्कार हनेगु यात हे इज्जत तायेकाः च्वंगु दु ।
वास्तवय् संस्कार धैगु अथे तःजिक न्यायेके वं पूवनी मखु संस्कार
छगु अनुशासनया पाठ स्पनीगु माध्यम जूगुलिं थःगु गच्छे अनुसार
संस्कारयात न्याकाः यके सःमह मनू हे वास्तविक संस्कारया
अनुसरण कर्ता खः ।

३. खास संस्कार परिचय

३.१. धौवजि नकेगु

नेवाः समुदाय दुने थ्व संस्कार दक्व जातयापिन्सं याना
वयाच्वंगु खनेदु । गुलिसिनं म्हाय्मचा थःछें वैबलय् धौ, ला, जा,
यःमडि आदि तयाः नकेगु यानाच्वंगु दुसा मेखे वियाः छ्वःगु थासय्
जिलाज्या छें वना धौ, मडि, ला, फलफुल दक्व जोरजाम यानाः छेंया
परिवार दक्वसितः मांमह वनाः चिपं थौकाः वयेगु चलन दु । थःछें
वयाच्वनीवलय् म्हाय्पात धौवजि नकाः छ्वयेवलय् याकःचित जक
नकाः छ्वयेव गाःसा, जिलाज्या छें वनेवलय् दक्वसित जोरजाम याना
चिपं थौके मालीवलय् अप्वः खर्च जूगु खनेदु । थ्व थाय् कथं व जात
कथं थःछें नकेगु व म्हाय्पवियाः छ्वैथाय् नकः वनेगु धैगु पाःगु
खनेदु । महर्जन (ज्यापु) जातया थःछें वैबलय् नकेगु खनेदु । पंमाः,
गुभाजु, वरे, खुसः, लव आदि अप्वः जातपिनि जिलाज्या थाय् वनाः
नकः वनेगु खनेदु । महर्जनतय् दुने नं गुलिसिया जिलाज्या छें हे
नकः वना च्वंगु नं खनेदु । अथेजुया थ्व यकीन कथं थथेहे यायेमाः
धैगु अनिवार्यता मदु तर थ्व ज्या च्याला फुनां गुला दैवलय् वा
मचा वुइन्थ्यो नकेगु याइ । थुगु ईनिसं म्हाय्मचा थःछें चाहीगु
याइमखु । थुगु इलयनिसं न्यागु इलय् नं मचा वुइयःगुलिं थथे
चामहीगु खः । यदि थछें मचावुल धाःसा तस्सकं दशा मभिगु कथं
कायेगु याइ । यदि छुं गथे थःछें लाना च्वंमह मिसा जूसां नं मचा
बुइगु इलय् मेगु छें यका वुइकेगु याइ । नेवाः समुदाय दुने दुगु थ्व
संस्कार प्राग्जन्म संस्कार खः । थ्व थुगु हे दिनय् नकेमाः धैगु नं मदु ।

गर्भाधान, पुंसवन व सीमन्तोन्नयनयात ब्राम्हण जाति वा
हिन्दू धर्मावलम्बीपिन्सं कया तःगु दु । तर नेवाः जाति दुने नं हिन्दू
धर्मावलम्बीत दुसां नं थ्व गर्भाधान, पुंसवन व सीमन्तोन्नयन संस्कार
यानाच्वंगु खनेमदु । खय्तला गुलिसिनं पुंसवनयात हे धौवजि नकेगु
नं धायेगु याः । तर उगु इलय् पुंसवन संस्कार याइवलय् गर्भाधान
जूगु स्वंगू महिनाया तिष्य नक्षत्रखुन्हु पुनर्वसु नक्षत्रय् व्रत च्वनाः
थःमिजपाखें धौ नकी । (काणे, १९९२:१८८) उगु इलय् मिसां पुंसवन
अर्थात् पुत्रया उत्पतिया कथं धौयात कयाः तःगुलिं, धौवजि नकेगु

धैगु काय् वुइमा धकाः कामना यायेगु खः धकाः धायेफु । तर ध्व पुंसवन व धौवजि नकेगु संस्कारयात छगू हे खः धकाः धाःसा धायेमछिं । पुंसवन संस्कार प्रायः प्वाथय् दयाः स्वला दुखुन्हु याइगु संस्कार खःसा धौवजि नकेगु संस्कार प्वाथय् दुगु च्याला फुनां गुला क्यनीबलय् याइगु संस्कार खः । अथेहे थेरवादी बौद्धपिन्सं नं प्वाथय् दुगु स्वला धुंकाः मचाया भिंगु कामानायाना पंचशील कया परित्राणया मंगल सूत्र, रत्न सूत्र न्यनाः भिक्षु, अनागारिका आदिपिन्त भोजन याकेगु याइ । लिपा परित्राण पाठया हे आह्वान सूत्र, महामंगल सूत्र, रत्न सूत्र, अंगुलिमाला सूत्र, आदि न्यनेगु चलन दु । (शाक्य १११४:५)

हिन्दू धर्मावलम्बीपिन्सं न्हापा न्ह्याकाः वया च्वंगु सीमन्तोन्नयन संस्कार नं प्यलानिसें वा मचा वुइन्ह्यो याइगु संस्कार खः । तर ध्व संस्कार सिन्वा फायेगु ज्या अर्थात् प्वाथय् दुगु अवस्थाय् आरामया आवश्यक जुइगुलिं कष्ट मजुइमा धैगु मती तयाः याइगु संस्कार नाप सम्बन्धित जू । अथेजुया ध्व धौवजि नकेगु संस्कारयात नेवाःतय्सं हनाच्वंगु संस्कारया न्हुगु रूप कथं कायेफु ।

हिन्दू धर्म शास्त्रय् उल्लेख जुयाः च्वंकथं मिसा व मिजया इहिपा लिपा गर्वय् तय्गु दिनय् पूजा आज्ञा याना मन्त्र उच्चारण याना गर्वय् तयेमाः धैगु मान्यता थौकन्हय् हिन्दू धर्मावलम्बी लगायत नेवाःतय् सुं जात पिन्सं न्ह्याकाःच्वंगु खनेमदु ।

३.२ मचावू व्यंकेगु

नेवाः समुदाय दुने मचावू व्यंकेगु ज्या वा संस्कारयात जातकर्म नं धायेगु याः । न्हापा अस्पतालया व्यवस्था मदुबलय् दिदिअजि थौकन्हय्या नर्सया कथं ज्यायाना वयाच्वंगु खः । थौकन्हय् नं गांगामय् ध्वहे दिदि अजिपाखें मचावुइकेगु ज्या यानावया च्वंगु दु ।

मिसाया मचा वुइवं थःछें खलःयात सुचं विइकथं सिचुपालु व्यंकेगु चलन दु ।

३.२.१

सिचुपालु क्यने : यदि काय्मचा वुल धाःसा थःछें खलःयात ध्यः, जिपवाः, चाकु आदि वस्तुत छवः छवः हे तयाः यंकेगु याइसा म्हायामचा वुइव मिजंयात तयाः छवःगु सामानया दक्व वच्छि, वच्छि तयाः छवयेगु याइ । ध्व सिचुपालु छवयेगु सामान जात अनुसार फरक फरक खनेदु । गुलिसियां इमू, सिन्हः आदि नं तःगु खनेदु । न्ह्यागु हे जूसां, न्ह्याथे हे सामान छयःसां सिचुपालु क्यनेगुया अर्थ थःछें खलःयात मिसाया काय् वूगु वा म्हाय् वूगुया सन्देश विइगु खः ।

राजोपाध्याय (द्यःब्रम्ह)पिनि सिचुपालु क्यनेगुयात ग्वय् सिन्हःप्वः छवयेगु धकाः धाइ । मचावू व्यंके न्ह्यो थुमि थःछें खलंयात भिनिगः ग्वय् व भुयु सिन्हः आदि तयाः छवें । काय् वूसा ग्वय् भवपुइकाः तयाः हैसा, म्हाय् वूसा ग्वय् थपुइका तयाः है । (वज्राचार्य ११०९:३६) थुकिं काय् व म्हाय् वूगु खवर काइ । ध्व क्यने हःगु सिन्हः थःपिन्सं तिनां लित छवइ । ध्व धुंकाः थःछें खलःया फुकीपिन्तः सिन्हः लपते तयाः विइयंकी थुकिं फुकीपिन्त नं खवर छवयेगु ज्या याइ । थथे सिचुपालु व्यंकेगु ज्यायात सःकंके छवयेगु नं धाइ ।

राजभण्डारी (भलिं)तय्सं थ्वैत सिन्हः तयेके छवये धकाः नं धाइ । थथे सिचुपालु व्यंके छवयेगु इलय् गुलिसियां म्हाय्मचापाखें तयाः हःगु सामानय् उलि हे तनां छवयेगु याइसा गुलिसिनं स्वजक स्वयाः छुं नं थपय् मयाःसे छवयेगु याइ । सामान्यत ध्व नेवाः समुदाय दुने फुक्कसियां चलन दु । तर द्यःलाःतय् (प्वः) सिचुपालु क्यनेगु चलन खनेमदु । ध्व मचावुयाः न्हापांगु दिखुन्हु याइगु ज्या खः । मचावुयाः प्यन्हु वा खुन्हुया दुने नेवाः समुदायय् ध्यः वजि नकेगु धकाः थःछें खलःपिं म्हाय्या थाय् वनी ।

३.२.२

ध्यःवजि नके : मचावू व्यंकेन्ह्यो थःछें खलःनं ध्यःवजि नकः वनेगु धकाः ध्यः चाकु, वजि आदि जहान स्वया तयाः यनेगु याइ । ध्व ध्यःवजि नकेगु नं जात कथं गुलिसिया नकः वनेगु गुलिसियां म्वाःगु खनेदु । नाय्, प्वः, दुई, राय, द्यःब्रम्ह,

अदीदपिनि थ्व चलन खनेमदु । तर बरे (शाक्य)तय् धाःसा पाय्याकः वनेगु धकाः मचावुयाः कन्हयखुन्हु अय्ला, महि, खेंय आदि ज्वना स्वः वनेगु चलन दु । थ्व मेगु जातयापिनि खनेमदु । (वज्राचार्य ११०९:६)

३.२.३ व्यंकेया मू दिं : (नेवाः समुदाय दुने मचाबू व्यंकेगु चलन फुक्कसियां दु) । (अप्वःसिया मचावूगु प्यन्हु वा खुन्हु दुखुन्हु व्यंकेगु याइ) । तर छुं जुयाः आपतविपत वैगु अवस्थाय मचावुयाः कन्हयखुन्हु नं व्यंकूगु खनेदु । थथे कन्हयखुन्हु हे व्यंकेगुयात ओहलाछि व्यंकेगु धकाः धाइ । गुलिसियां जोर दिनय् खुन्हु भिनिन्हु दुखुन्हु नं मचाबू व्यंकेगु यानाच्वंगु दु । राजभण्डारीतय् भिनिन्हु दुखुन्हु व्यंकेगु याइसा खुन्हु दुखुन्हु थःछें खलःपिन्स मचायात लुया अंगू ज्वना वै । भिन्हु दुखुन्हु निसी यानां ब्रम्ह वा पुरोहित तयाः वुजा याकी । थःलातय् मचावुया कन्हय् खुन्हु हे मचाबू व्यंकेगु याइ । मचाबू व्यंकेगु इलय् नेवाः समुदायय् दिदिअजिया तस्सकं महत्व दु । दिदि अजिं मचा तःधी मजुतले सुसाकुसा आदि माःगु ज्या यायेगु याइ । मचाबुइकेगु, मचायात म्वःलुइकेगु आदि आदि । व्यंकेगु दिनय् दिदिअजिं न्हापां छ्वास अजियात पुजा आजा याइ । वयां लिपा जोरजाम यायेधुंकाः हासाय् तयाः आगं व्वं धकाः पिने च्वपि । मस्तय्त् पिखालखुइ च्वना इनेगु याइ । थ्व आगं व्व विइन्त्यो यलय् दुरुकि विइगु धकाः जाकी दुरु ल्वाक छ्यानां न्हापां विइ । व्यंकेगुया अर्थ शुद्ध यायेगु खः अथेजुया थुखुन्हु छें निसी यायेगु, मचाबूम्ह व मचां छयलाः च्वंगु सुकू छवयेकेगु फोहर वांयेगु धकाः वांयेगु याइ । तर पुतुवा व दुईतय् प्यन्हुखुन्हु धकाः मजुसे मचाया पि (साल) चिनां तःगु सुकाः कुतुं वैगु दिनय् व्यंकेगु याइ । थःला, पुतुवाः, दुई आदि जाततय् बाहेक मेपिनि व्यंकेगु इलय् थःछेंपाखें मचायात माःगु लासा, फांगा, सुकू, बसः मचाकथिं घ्यः चाकु, चिकं, अजः आदि मचायात आवश्यक जूगु वस्तु फुक्क ज्वना कु यंकेगु याइ । थ्व यंकीबलय् मचायात माःगु वस्तु दक्कसियां उत्थें खः तर गुलिसियां फर्मास कथं अप्वः

तयाः यंकेगु नं याः । न्हापा न्हापा मचाबू व्यंके कन्हय्खुन्हु सिथाल पुजा धकाः यायेगु याः तर थौकन्हय् थ्व खनेमदयाः वने धुंकल । मचाबू व्यंके खुन्हु दिदिअजिं मचायात म्वःलुकेगु याइ । मचाबूगु दिनसैं फोहर तयाः तःगु पिचाय् सु तयाः छ्वास थः थापना याना तै व व्यंकेखुन्हु छ्वासय् वान्छोइ मचाबू व्यंके छुन्हु न्त्यो पि ध्यनां भ्यगः नं वहे बन्थी छ्वासय् वान्छोय् यनी । व्यंकेखुन्हु दिनय् थःछेंपाखें तःगु पुजाभलं पुजायाना लें फिकाः पुजाः याइ । मचा अबुम्हेसित तुं लः ल्हाना विइ । तर थौकन्हय् अस्पतालय् मचाबुइगुलिं अनंतुं पि धेनां है । छें पि ध्यंसा जिप्वः, धेवा, ग्वय् तःलय् तयाः नौनिनं पि ध्यनेगु याइ । मचाबू व्यंकेगु दिनय् मचायात चाकुगु बाहेक मेगु नके मज्यूया संकेत कथं ग्वालय् वा वंगलसि हःलय् घ्य कस्ति तयाः धृतमधुप्राशन धकाः चिपं थीकेगु याइ । गुलिसियां खुन्हु दुखुन्हु वा व्यंकीखुन्हु निनिपिंसं मत छवयेकेगु धकाः खुप्वाः पाल्वा मत च्याकाः चिकं बुइका न्हूगु ईचा भुनेगु ज्यायाइ । थ्व ज्या सिधयव निनि व अन वया च्वपिं फुक्सितं सिचुपालु इनेगु व निनिपित वसःनं विइगु चलन दु । गुलिसियां थुगु दिनय् खिचाभ्वाःथ नांया छताजि घाय् व हाम्वः तयाः क्यें खुनां नकेगु चलन नं गनं गनं खनेदु । (जुजु, २०५६: २)

३.३ नां छुयगु (नामकरण)

सु नं मनू बुइव वैतः नां तयेगु चलन फुक्क थाय् नं दु । तर गुलिसियां बुइसात तै गुलिसियां लिपा तै । तर नेवा समुदायय् थथे नां तयेबलय् मचाया जातः व मचा तयाः पुजा याना विधि कथं नां तयेगु चलन दु । थौकन्हय् थथे विधि पूर्वक नां तयेगु चलन वज्राचार्य जाततये खनेदनी । तर मेगु थासय् विधिपूर्वक नां तयेगु चलन मदया बगु दु । थ्व नां छुइगु सम्बन्धय् उराय् जाततय् मचा जंक्वबलय् तयेगु यानाच्वंगु दु । मचाया नां तयेबलय् नेवा समुदाय काय् बूसा पाजु व म्थ्याय् बूसा निनिपाखें तयेमाः धैगु धारणा गनं गनं ल्यना च्वंगु दनी । नां तयेगु इलय् पूजाआजायाना यात धाःसा लःधाः हायेकाः ताःचा ज्वंकाः लसकुस याना थःयान्हयोने फयेतुका सलिंखय् ईका पःका

तया मि छवयेका पिखालखुसं वाय् यंकेगु चलन नं खनेदु । थये ईका पका सलिखय छवयेकेगुया अर्थ नेवा समुदायल्य भूत प्रेतपाखें सुरक्षित जुयाः च्वनेगु तातुना खः । पूजा आजा सिधयेवं छेंया नकिं नं कायजूसा जव न्हायपनय् म्हाय् जूसा खव न्हायपनय् वनाः मचाया नां कनेगु चलन दु । (जुजु २०५६:४) थये नां तयेवल्य न्हापा जूसा नक्षत्रया आधारय् नां तयेगु याइ । तर थौं कन्हे थये नक्षत्रया आधारय् मजुसे मां अवुया नां क्वकया तयेगु चलन नं खनेदु । थेरवादी बौद्धतय् पंचशील कयाः मचा मुल्य तयाः भिक्षु वा अनागारिकापाखें परित्राण पाठ न्यना भिक्षु वा बुद्ध धर्मया ज्ञाता बुद्धा पाका बौद्ध विद्वानपिं नापं स्वापू तया अवुया नां नाप सम्बन्धीत याना म्हाय् जूसा महिषि पिनिगु नामय् माया नां नापं सम्बन्धित याना न्यया नां तयेगु याइ । थ्व धुंका सःता तःपिं भिक्षु अनागारिक पिंसं भोजन याकाः दान बियाः विदा बिया छवइ । (शाक्य १११४:६)

आइबलायन, शाखायन, काठकया मत कथं मचा बुइखुन्हु हे नां तयेमाः । गोमिल, खार्दिरया धापु कथं भिन्हु दुखुन्हुया चान्हय् सच्छिन्हुया चान्हय् वा दच्छि दुखुन्हु नां तयेमाः । लघु आयवालायनया कथं ११ १२, व १६ दिनं नांतयेगु तस्सकं वांलागु दिन कथं कयाः तःगु दु । भविष्यपुराण कथं १०, १२, १८, वा एक महिनाय् तयेगु वांला घैतःगु दु । कुल्लूकया भनाइ कथं ११ औ दिनयात उपयुक्त तायेकूगु दु । थुकथं न्हापा थ्वहे धापु कथं थीथी इलय् मन्त्र उच्चारण याना नां तयेगु परम्परा न्हाणाच्चंगु खः । तर लिप्पा वना विना मन्त्र भिनिन्हु दुखुन्हु नां तयेगु याना हल । आः थौकन्हय् नेवा समुदायय् छुं नं इलय् न्ह्याम्ह मनूनं उपयुक्त, थःपिन्त यःगु नां जुइवं छुं नं दिनय् नां तयेगु याइ । थुकथं थ्व संस्कार नेवा समुदाय दुने थौकन्हय् विधिकथं संस्कार कथं नां तयेगु तना वने धुंकूगु खनेदु ।

३.४ मचाबू स्वः वनेगु

नेवाः समुदाय दध्वी मचाबुयाः लच्छिया दुने मचाबूम्ह कमजोर जुइगुलिं विचाः याः वनेकथं छें वना थःथितिपिन्त नसा ज्वलं ज्वरेयानाः सकल जहानयात चिपं थीकेगु याइ । थ्वैत ला नकः वनेगु नं धाइ । थुशु इलय् थः ब्व, दिदि अजियात ब्व तयाः छब्व

परिवारयात चिपं थीकाः वयेगु याइ । येंय्यापिनि थौकन्हय् मचाबू स्वः वनेखुन्हु हे दक्षिणा नं छायेगु याइ । मचाबुइवल्य न्हापलाक्क थः छेंय् म्हायया वाज्यां दक्षिणा छाइसा वाज्या मदुसा माजुं ब्यंकीवल्य हे छायेगु याइ ।

३.५ मचाबू लहीकेगु (निष्क्रमण)

मचाबुया ब्यंके मधुंतले मचायात सूर्यः या जः मक्यंसे स्वथाय् तयाः तै जव ब्यंकी अले निभालय् तय् जी । वूगु लच्छि दयेवं दिदिअजिं मचायात म्वःल्हुकी, मांम्हेसिया नं म्वःल्हुइ अवलय् तिनि व शुद्ध जूगु ल्याखं भुतुली वनेजी, लः चलय् जुइ । मचायातः म्वःमल्हुकुसे लहीकः वनेगु याइमखु । लहिकः वनेगु धकाः ब्यंके धुंकाः न्ह्यावल्य हःसां ज्यू यदि लच्छिया न्ह्यो हल धाःसा मचायात लच्छिया ल्याखं म्वःल्हुइकेगु याइ । अप्वः सिया लच्छि धुंकाः हे लहीकेगु याइ । मचाबू लहीकेत सःतः वनेत मांम्ह हे वनी । उगु इलय् दिदिअजिं पिखालखुसं च्वकि ह्वली । द्रुपाः आदि थासय् नं ह्वलीसा थःछेंया पिखालखु तक ह्वलाः मचायात लुखा भायाःका दुत यंकी । अवलय् दिदिअजिं ज्या याःगु वापतय् नकाः छवइगु लं छपाः बियाः छवयेगु याइ । थुकथं म्हो नं लच्छितक थःछें तयेगु याइ । थये थःछें लहीकः यनीवल्य ज्या याये म्वायेक आराम कायेकेत थये याना तःगु खनेदु । थ्व दध्वी हे येंय् च्वपिनि जूसा प्यूचां न्ह्याक वयेगु धकाः मचायात लुंया अंगू चुरा न्ह्याकः वयेगु नं याः । अथेहे मेमेपिनि व येंय् च्वपिनिनं लह्यू वयाः च्वंम्ह भौयात ससःमां भाःत जूम्ह वासः नकेगु धकाः गुंडपाक, पौष्टिक आहार ज्वनां वयेगु याइ । लिप्पा निखलःया समझदारी कथं ससःमां नं काः वैसा थःछेंपाखें म्हाय् व मचायात वसः पुंकाः छवयेगु याइ ।

नेवाः समुदायय् थ्व निष्क्रमण संस्कार तसकं वैज्ञानिक खनेदु । मिसाया मचा बुइन्ह्यो आरामया आवश्यक जुइवल्य धौबजि नकेगु आराम कायेगुया कथं कयाःतःगु दुसा मचा बुइ धुंकाः ज्या मयाकेगु कथं मिसायात आरामया अति आवश्यक जुयाच्चंगु ईलय् थःछें तयाः आराम विइगु पौष्टिक आहारत ईलय्बल्य नकेगु निभालय्तयाः मचा व

मचाबूम्हेसित चिकं बुइकेगु आदि शारिरीक तन्दुरुष्ट यायेगु गुगु संस्कार खः । व नेवाः संस्कारया तसकं बांलागु दसि खः ।

३.६ मचा जंक्व (अन्नप्राशन)

नेवातय् मचाबुयाः न्यालानिसें च्याला दुने याइगु छगू संस्कार । मिसामचा जूसा न्याला वा न्हय्याला विजोर महिनाय् मचायात जानकेगु याइसा मिजंमचा जूसां खुला वा च्यालाय् याइगु याइ । तर प्वः जातया मिसा वा मिजं न्हय्यामह जूसां विजोर महिना न्याला वा न्हय्यालाय् मचा जंक्व वा जा नकेगु याइ । मचा बुयाः मचां जा नयेगु सक्षम जुइगु अवस्थाय् जा नकूसां जिल धैगु शुभारम्भ थुबलय्निसें जुइ । थ्व मचायात जा नकेगु संस्कार स्वयां न्ह्यो नं फलप्राशन धकाः मचायात फलफूल नकूगु खँ उल्लेख याना तःगु दु । (वज्राचार्य २०५३:तैसा) आः थौंवायाः नेवाः दुने फलप्राशन व अन्नप्राशन निगुलिं छन्हुं हे याःगु खनेदु । अन्नप्राशन याइखुन्हु मचायात नकीबलय् न्हापां खीर जा भोजन याके न्ह्यो फलफूलया रस त्वंकेगु, फलफूल कुचा थलाः नकेगु आदि यानाच्वंगु खनेदु । वज्राचार्य, शाक्य उरायतय् आपाःथें याना नःलिमह मचा छम्हेसित गुरुजुपिं तयाः पूजा याकाः जंक्व वसः पुंका न्हाय्पनय् लुंचाः व तुती वहया कल्यां न्ह्याकीसा मिसामचा जूसा ल्हाःतय् चुल्याः न्ह्याकाः पूजायाना गणेशःया थाय् थःचाःहीके यंकेगु चलन खनेदु । थ्व चलन वज्राचार्य पुरोहित जूपिं मेगु जातयापिन्स नं न्ह्याका च्वंगु खनेदु ।

थुगु ज्याय् थेरवादीपिसं भिक्षु अनागारिकापिन्स सःता छेंया थःथिति फुक्क च्वनाः पंचशील कयाः मचायात थकालिनिसें खिर नकेगु यायेधुंका गुम्बा, विहारय् दर्शनयाकाः बुद्ध पुजा आदि यानाः दक्क फुकी थःथितिपिंत भोजन याकाः विदा विइगु याइ । (शाक्य १११४:७) थेरवादी बौद्ध परम्परा कथं पंचशीलया तसकं महत्व दु । अयेहे छुं नं संस्कारया ज्यात न्ह्याकीबलय् परित्राण पाठ न्यनेगु याइसा जीवननाप स्वापु दुगु परित्राणया मेमेगु सूत्रत नं न्यनेगु याइ । हिन्दू व वज्रयानपिन्स थें थःपूजा यानां मध्यपान नशालु आदि छ्यलाः तजिक हनेगु चलन मदु ।

मचा जंक्व याइबलय् पुरोहित तयाः याइपिनि मचायात मांया मुलय् फयेतुकाः सग विइगु, पंचभास धकाः न्याप्यय् चिपं थीकेगु, थायभु नकेगु चलन खनेदु । थये थायभु नकीबलय् चौरासी घासाया कथः घासात ज्वरेयाना चिपं थीइकेगु व ल्हाःसिकाः चिपगु नसात कलः वायेगु धकाः सुनानं मथीक वाये यंकेगु चलन खनेदु ।

मचा जंक्वया दिनय् थःछें खलकं मचा, मां अबुपिन्ततक नं वसः हयेगु यानाच्वंगु खनेदु । थ्व फुक्कसियां म्वाः । मचायात बुयाः गणेश दर्शन याकीबलय् पाजुं बुयाः याकी, निनिमह थःपुजा याइ । थनं लिपा छें हयाः न्हय्यव्वसा न्ययेकेगु सगं विइगु, डबल, दां वा असर्फीं तुयाः मचायात जाः नकी । प्वःतय् थः चाह्यूर्यकीबलय् निनिमहं बुयाः यनी । थ्व जंक्वबलय् गुलिसियां तिसा हयाः तिसां तिइकेगु नं याः । गुलिसियां पुरोहित तयाः याइसा गुलिसियां छें च्वपिंजक च्वना गणेशः साक्षितया यायेगु चलन दु । थौंया दिनय् चाःचां सुइकेया नितिं मचायात साइतय् न्ह्याय्पं प्वाः खनेगु याइ । तर नेवाःतय् दथ्वी व थये साइत स्वयाः न्हाय्पं प्वाः खनेगु मयासे फुर्सद दयेकाः क्यातु वलय् प्वाः खंकेगु यानाच्वंगु दु ।

३.६.१ (कण्ठशोधन) कथुप्वाः चायेके : मचा जंक्वबलय् कलशपुजा मयासे छें जहान च्वना याइपिनि गणेशःयाथाय् लड्डु लानां नकेगु नं याइ । मचा जंक्वया कन्हय्खुन्हु कथुप्वाः चायेकेगु धकाः गणेशःयाथाय् मचायात यंकाः ग्वःजा लाना नकेगु चलन नं खनेदु । उगु दिनय् बन्थी दक्कसियां भव्य नइ ।

हरेक संस्कार जात व थाय् कथं छुं छुं भच्चा फरक खनेदुसां थ्व संस्कार थःगु इच्छा कथं फू चाः कथं न्ह्याकाः च्वंगु खनेदु । थये मचा जा नकेबलय् थःछें नं जंक्व कु हयेगु न्हापाम्ह मचा छम्हेसित जक हयाः च्वंगु खनेदु ।

३.७ निर्दे बुदिं

मचाबुयाः निर्दे दुसानिसें बुदिंया ज्या विशेष रुपं न्ह्याकेगु यानाच्वंगु दु । मचा निर्दे दयेव हामो दुने तयाः यःमहि दयेकाः पुजा यायेगु याइसा निर्दे दुगुया उपलक्षय् पाजुपिन्त निनिपिन्त यःमहि इना

विइगु याइसा पाजुं मचायात वसः विइगु याइ । थ्व चलन नेवाः दुने गुलिसियां याःगु खनेदुसा गुलिसियां यानाच्वंगु खनेमदु । वज्राचार्य, शाक्य, चित्रकार कपाली महर्जन तण्डुकार, मानन्धर, रजितकार आदि जातया आःतक नं यानाच्वंगु खनेदु । थ्व निदं बुदिंयात गुलिसिनं यःमहि क्वखायेकेगु, यःमहि ध्वाल्ल यायेगु नं धाः । थुगु दिनय् मचायात यःमहि माः हनां निगः क्वखायेकेगु याइ । थथेहे प्यदं, भिनिदं दुखुन्हु प्यंगः, भिनिगः यःमहियामाः दयेकाः क्वखायेकेगु यानाच्वंगु दु । अप्वःसिया थ्व चलन न्हापांम्ह काय् व म्हाययात जक याःगु खनेदु । थुगु दिनय् पाजु खलः नं मचाया अबु, मां पित्ततक नं वसः विइगु यानाच्वंगु दु । तर थ्व दक्व सियां मयाः तर अनिवार्य कथं मचायात वसः यंकाः च्वंगु दु । निदं बुदिंबलय् गुलिसियां १०८ गुलिसियां नीगः स्वीग्वः गुलिसियां नीप्यगः यःमहि पाजुपिन्त विइगु यानाच्वंगु खनेदु । थथे जन्मन्हिं भिनिदं तक यःमहि क्वखायेकाः यायेगु चलन खनेदु । निदं बुदिं धुनेव मेगु बुदिं याइबलय् थथे पाजुपिन्थाय् यःमहि विइके छ्वःगु खनेमदुसा गुलिसियां निदं बुदिंबलय् यःमहि नाप सिसा वुसा नं तयाः छ्वःगु खनेदु । अथेहे तःकेहें पिन्थाय नं विइगु चलन दु । पाजुपाखें मचायात लं नापं धौसगं ख्यैय् सगं नं तयाः यंकेगु चलन दु । थुकथं यःमहि क्वखायेकाः मचाया ग्रह दशा सीकेत पुरोहित तयाः पुजा यायेगु, फुथे दान याइगु चलन नं खनेदु । जन्मन्हिं हनेबलय् नवग्रह रक्षा यायेगु धकाः लुं, वह, सा, वस आदि दान याना वःगु खनेदु । थौकन्हय् पुरोहित तया नव ग्रह रक्षा यायेगु धकाः जन्मन्हिं हनेगु चलन यैयपाखे खनेदुसा मेगु थासय् जन्मन्हिंखुन्हु छें पुजा आज्ञा याना चःयाथाय् वनां धौबजि दान विइगु धकाः पिनेया मनूपिन्त विइगु वा नकेगु चलन खनेदुसा यौवयाः जन्मन्हिंबलय् थथे दान कयाः नैपिं खनेमदुगुलिं पासापिं इष्टमित्रपिन्त छें सःता समय वजि नकेगु याना हःगु नं खनेदु ।

थथे दान यायेव दशा फालाः वनी भिंगु बांलागु ज्याये पलाः तये फैं, न्ह्यागु ज्याय नं सफलता दै धैगु मान्यता कथं निदं दुसांनिसें भिनिदतक यः महि क्वखायेकाः वयां लिपा यःमहि क्वमखायेकुसे जन्मदिं हना वयाःच्वंगु दु । थ्व बारे गृह्य सूत्र वा मेमेगु सफुती निदंबुदिं व जन्मन्हिं बारे उल्लेख जुयाः च्वंगु खनेमदु ।

३.८ चूडाकर्म

चूडाकर्मयात चूडाकरण नं धायेगु याः । थ्वैतः पालि भासं केसकप्पन धाइ । नेवाः समुदाय दुने काय्मचा जूसा वुसंखायेगु व म्हायमचा जूसा इहि यायेगु धकाः धाइ । काय्मचा स्वर्दनिसें गुदंदुने वूगु सँ खायेगु यानाच्वंगु खनेदुसा, न्यादनिसें भिदंतकया दुने मिसामचायात इहि यायेगु यानाच्वंगु खनेदु ।

थेरवादी बौद्धपिन्सं भिच्छुपिन्त सँ ध्यने भाय् यानाः सःमहेसिनं आंग्सं मदयेक सुचुक ध्यनेगु याइ । थुगु इलय् मचायातः मुलय् तयाः पंचशील ग्रहण यानाः फुक्कसिनं छगू हे सलं शील अधिष्ठान (समादान) याइ । अनलि धर्म उपदेश न्यनाः परित्राण न्यनेगु थःथितिपिन्सं मचायात भिच्छदान विइगु याइ । मिसा जूसा शीलाचरण धकाः विहारय् हे कलेजी वसतं पुंकाः प्यन्हुनिसें छवाःतक अष्टशील पालन याकाः बौद्ध शिक्षा वियाः गुरुमां यायेगु याइसा थ्वया लिपा न्हापा गथे खः अथेहे गृहस्थी वस्त्र पुनाः पंचशील कयाः ल्यहाँ वयेवं इहि वाद्दा तयेगु धकाः क्वथाय् कुनां तयेगु यायेम्वाः । थ्व रजस्वला जुइह्यो हे यानाः सामाजिक मान्यता विइगु ज्या यानाःवया च्वंगु खनेदु । (शाक्य, १११४:९)

३.८.१ बुसंखा : काय्मचा जन्म जुयाः स्वर्दनिसें गुदंतकया दुने बूम्ह मिजमचा नाप जन्मनिसें दुगु सँ खायेगुयात नेवाःतय्सं वुसंखा धायेगु याः । थ्व संस्कार थौकन्हय् कयतापुजा (व्रतवन्ध) याइगु इलय् हे याना हःगुलिं स्वयेबलय् कयतापुजायात हे बुसंखा तायेकाः च्वंगु दु । अथेहे जुयाः कयतापुजा बरेछुयेगु याना व्रतवन्ध, उपनयन नापं चूडाकर्म धायेगु याः । चूडाया अर्थ छ्यनय् छप्पाय्चा सँ ल्यंकेगु खः । (जोशी, ११०७:१६८) चूडाकर्म धैगु दकलय् न्हापां सँखाकीगु छगू संस्कार वा वुसंखा नं धाइ । थ्व कर्म सिध्यव न्ह्यावलय् न्ह्यागु इलय् नं सँ खाये जी । थ्व कर्म गुलिसियां न्यादं, न्हय्दं, गुदं आदि उमेरय् जातया नियमकथं याःगु खनेदुसा अप्वःसिया थ्व कर्म याइबलय् पाजुमहेसिनं छन्हु न्ह्यो वा दुस्वःखुन्हु आंगसाय् लुं वा अंगू छक्कू तःवै । थ्व गुलिसियां म्वाः । मुख्यगु दिन पूर्णाखुन्हु सँ खाकाः विइ । सँ

खायेतः नौया ल्हाःतय् ख्वःचा लःल्हानाः ल्हाःतय् पूजा याइसा पाजुयात लुं वह मुलुइ सिन्हः तिकाः न्हाय्पं प्वाःखनेतः चिं तयाः विइ । थकालिं मचाया छयनय् श्रीखण्ड बुइकेगु व कुम्हका स्वहिं हिना कलशया स्वां छप्वः आंगसय् तयाः विइ ।

थुगु इलय् पाजुया छें नं सगं, वसः ज्वना सर्गं बिइगु याइ । मचाचात खराउ न्ह्याकाः दां ग्वय् तया न्हय्पलाः छिकेगु, पाजुं लानां कायेगु गणेद्यः चाहीके यंकीगु आदि याइ । थ्व क्रिया स्वयेबलय् कय्तापुजाबलय् विधि थें खनेदु । थुगु इलय् पाजु व निनि मदय्क मगाः । मेपिं थःथितिपिन्सं नं सगं बिइगु वसः लःल्हायेगु, बारां छुयेगु आदि याइ । तर थ्व क्रिया वज्राचार्य शाक्यपिनि यायेम्वाः । वरु थुकिया पलिसा मचायात प्यन्हुतक भिक्षु यायेगु याइ । थौंकन्हय् थ्व बुसंखा (वसखा) यात कय्तापुजा नाप हे छकलं यायेगु चलन अप्वःया वःगु खनेदु ।

३.८.२ इहि : नेवाः समुदाय दुने मिसामचा न्यादीनसें भिदंतकया दुने याइगु नेवाःतय्गु मौलिक संस्कार खः । इहि धैगु मिसामचाबलय् आध्यात्मिक रुपं याइगु इहिपा खः । इहि धैगु मिसामचातय् कन्या अवस्थाय् हे सुवर्णकुमार नाम्ह द्यःनाप जुइगु इहिपा, छगू कथंया वैधव्य शान्त विवाह खः । (जोशी, १९०७:४२) हिन्दू धर्मावलम्बीपिन्सं इहि याइगु इलय् विष्णु नारायण वा विष्णु नाप याइगु इहिपा कथं कयाः तःगु दुसा बौद्ध मार्गीपिन्सं श्रवणकुमार नाप याइगु इहिपा कथं कयाः तःगु दु । गुलिसिनं बेल (व्याः) नाप याइगु इहिपा धायेगु याःसा गुलिसिनं द्यःनाप यायेगु इहिपा धकाः नं धायेगु याः । गुलिसिन थ्वैत मिसापिन्त यौन स्वनन्त्रता बिइगु संस्कार नं धायेगु याः । (वज्राचार्य, २०५४:३) इहि अर्थात् कन्यादानया अर्थ काय्मस्तय्त बुसंखा यायेबलय् आगंसं धकाः द्यःया प्रतीक सँ तयाः संरक्षक जुयाच्वम्ह द्यःया संरक्षकत्व लःल्हानां समाजया दुजः दयेके थें म्हेयाय् मचायात नं कन्यादान यायेगु धकाः द्यःयात संरक्षकत्व लःल्हानां समाजया दुजः दयेकेगु विधि खः । (जुजु, २०५६:२९)

इहि यायेगु धायेबलय् हिन्दू धर्मावलम्बीपिन्सं भाःत सीसां विधवा मजुइगु कथं कयाः तःगु दु । थ्व सम्बन्धय् हिन्दूतय् छगू धारणा दु । पार्वती चाह्यु वःगु इलय् ख्वयाः च्वम्ह बुढि स्वयाः च्वंगुलिं पार्वतीं बुढियात न्यन । बुढि थः विधवा जूगु व विधवा मजुइकाः विइमाःगु आग्रह न्यना पार्वतीं महादेवयात धयाः थ्व इहि न्ह्याकाः तःगु कथं कयातःगु दु । अथेहे जुयाः हिन्दूतय्सं इहिपायात शारीरिक स्वापु तयेत जक मिजपिनाप ब्याहा याइगु धकाः नं धायेगु याःसा छम्ह मिसा पारपाचुके यानाः वा मिजं त्वःता मेम्ह मिजंयाथाय् वनेगुयात सामाजिक मान्यता छुट बियाः तःगु खनेदु ।

थ्व इहि नेवाःतय्सं द्यःपलिस्था याइबलय्, छुं नं अवस्थाय् इहि मुंकेगु इलय्, बुढाजंक्वः, ब्रतबन्ध आदि याइगु इलय् यायेगु यानाच्चंगु खनेदु । इहि याइबलय् इहि मस्त न्याम्हसित बौद्धतय्सं पञ्चकन्या कथं व हिन्दूपिन्सं अहल्या, द्रौपदी, तारा, कुन्ती व मन्दोहरी कथं कयाः तःगु दु ।

इहिया न्हापांगु दिनय् गच्छेकथं मस्तय्त वसः तिसा तिइकाः इहि यायेथाय् यंकी । अन मस्तय्त लसकुस यानाः दुकाइ अनं पुजा शुरु जुइ । पिस्वः वा पूर्णाखुन्हु ज्योतिषया साइतकथं पुजा याइ । महादीपया विसर्जन पुजा सिधय्का पुरोहितं विधि कथं होम आदि याना पुजा याइसा । इहि मस्तय्त लुसि धीकेगु ल्वहमाय् माय् नीकेगु याकी, मस्तय्त अम्बः हामो नं म्वःल्हुइकी, पञ्चगव्य विइ, तिसा वसः तिइकाः सिन्चा तयेकी, अनलि अबुया मुलय् फय्तुकाः ल्हाःतय् स्वस्तिक च्वयाः सखि खिपतं चिनानं ल्हाःतय् व्याः, ज्वनां लप्ते, आखय्, ग्वय् तयाः यज्ञमण्डल चाहीकाः व्याः ज्वंकाः शंख लः तयाः म्हेयाय्तात अबुम्ह व्याः नाप कन्या लःल्हायेगु याइगु खं देवेन्द्र वज्राचार्यजुं इहि संस्कार विधि २०५४ धेदीगू दु । इहिबलय् गुलिसियां इहिजा वा पयनजा नं नकेगु याइ । थ्व इहि संस्कारयात गोपाली जातयापिन्सं पर्सि बिइगु संस्कार नं धायेगु याः । (वज्राचार्य, २०५४, १५)

खासयाना: बालांक इहि याइपिनि थ्व प्यन्हुतक याइ ।
धुस: खुन्हु कलशपुजा: पीठपुजा, देशबलि पुजा, कुम्हका
क्रिया वा इहिजा नकेगु आदि याइ । श्राद्ध या:सा वर्यालि जा
तया: उत्तर सोया श्राद्ध याइ । कुम्हका क्रिया धका: इहि
याइम्ह मिसामचाया म्हछि हाक:या का १०८ व्व म्हधुछि
कपाय्या का कायका: उकी म्हासु रंग छिना: कुम्हका दयेका
वहे मचा यात व्वखायेके याइ । थ्व मिसामचाया सीप कथं
वैत हे उपहार विइगु ल्याखं काइ, मेखथं स्वयेगु ख:सा
ब्रम्हचार्य पालना याये फयेमा धैगु कथं कुम्हका क्रिया
याइ । (जोशी, २०५४) मिसामचा इहि मया:तले व परिवारया
योग्यम्ह दुज: जुइमखु । अथेहे जुया: इहि मयावं सित धा:सा
फुकिपिन्सं प्यन्हुतक जक वारे या:सा गा: धाइ ।

नेवा: समाजय् छुं नं त:धंगु पुजाआजाया ज्या याइबलय्
कल: वायेगु चलन खनेदु । इहि या दुस्व:खुन्हु मचायात थाय्भु
नकीबलय् मचां व्वखानां त:गु दुस्व:का त्वका: सला:पातय् तया
थासय् यंकी । थ्व धुंका थाय्भु न्ह्यच्याका सूर्य:व्वय् मत तया
मचां पुज्याके विया: निभा: दुगु थासय् तये यनी । अले वय्
लप्ते तया: वौ विइका: थाय्भु नकी । नये गातकि नुसिका: कल:
व्वय् मत छप्वा: तया: मचां पुज्याका: चिपय्सं तया विइ धुनेवं
कल: वाये यंकेगु याइ ।

इहिया मू दिन खुन्हु होम याना: कन्यादान याना,
न्हय्पला: छिकेगु, बारां छुकेगु, ब्रम्हजा ह्वलेगु याइसा
इहिमचायात यचुपिचु यायेगु ज्या निनिपाखें स्यनेगु याइ ।
लिपा मचायात छें दुकायेत फं बारां धका: पिखालखुइ तया:
सिया फय् ताय् आख्य वा जाकि दां तया: लुनां दुकायेगु
याइ । प्यन्हु दुखुन्हु ब्रम्हजा ह्वलेगु, होम विसर्जन यायेगु,
मचाया वस: तिसा त्वकेगु व थ:गु दुगुद्य:या थाय् कुम्हका
पुजाज्वलं आदि त्वत्ते यंकेगु आदि याइ धैगु खँ राश जोशीजुं
स्व:व्वगु इहि मुनेज्या स्मारिका २०५४ स च्वया द्यूगु दु ।

थ्व इहि संस्कार नेवा: दुनेया मौलिक संस्कार ख: ।
थ्व संस्कार नेवातय् दुने राजवाहक, नगरकोति, जोगी, नाय्,
प्व:, तति, भा: व गैर नेवा:तय् यायेगु चलन खनेमदु ।

३.९ उपनयन

नेवा: समुदाय उपनयनयात व्रतबन्ध, कय्तापुजा, वरेछुयेगु
क्रिया नं धायेगु या:सा मिसा जूसा बाढा तयेगु क्रिया नाप ज्व:लाका:
त:गु खनेदु । थौकन्हय् वया: चूडाकर्म व उपनयन अप्वसिया: छकलं
याइगुलिं उपनयनयात चूडाकर्म, चूडाकरण वा चौल यायेगु नं धा: ।
अप्व: धर्म शास्त्रकारपिन्सं चूडाकर्म यायेगु ई धका: जन्म जुया: स्वर्दं
दुगु ईयात उपयुक्त तायेकात:गु दु । (पाण्डेय १९८५:२०३) तर
आइवालायन गृह्यसूत्रय् थ्व चौल वा चूडाकरणयात उपनयनया इलय्
हे उपयुक्त तायेका: द्यूगु दु ।

३.९.१ बाढा तयेगु : नेवा:तय् मिसामचायात ९दँ निसें १३दँ वैसेय्
भिनिन्हुतक सूर्यया जतिं मख्येक, सुं मिजंया किच: तक नं
मदयेक बाढा कोथा धका: अलग्ग कोथा वियातइगुयात बाढा
तयेगु धका: धयावयाच्चन । थ्व क्रिया फुक्क जातया नापं
ज्व:ला:गु खनेदु । खय्तय् वा नेवा: दुने नं राजोपाध्याय (ध:ब्रम्ह)
तय् मिसामचाया रजस्वला जुइन्ह्यो मया:से
रजस्वला जुइधुंका: तिनि मिजंया व सूर्य:या ज: मक्यंसे
भिनिन्हुतक कोथाय् कुनां तय्गु याइसा मेपिं नेवा: समुदाय
रजस्वला जुइन्ह्यो याइगु संस्कार ख: । तर नेवा:तय् नं प्व:
दुई, ध्वव्यातय् बाढा तयेगु चलन खनेमदु । थ्व चलन न्हापा
नेवा: समुदाय रजस्वला जुइबलय् हे काचाक्क मिसामचायात
कुनेगु याना वयाच्चंगु ख: । तर थये जुइबलय् अबोध
मिसामस्तय्गु मानसिक रुपं ग्यायेफुगु यात विचा: याना: साइत
स्वया: न्ह्यो हे तयेगु याना: वयाच्चंगु खनेदु ।

बाढा तैगु दिनय् सलिंखय् जाकि, ग्वय् घेवा तया:
किसलि तै । कपाय्या मनुया आकार दयेका: ह्या: या प्रतीक
कथं ग्वाखनय् थापनायाना छगू हे ग्वाखनय् ह्या: व सलिं
तइ । अन बाढा त:पिं मस्तयत्त सर्गं विया: धौबजि नका:,
सिन्ह: तिका: बाढा व्वथाय् दुछवै । प्यन्हु तक चिभ्या
मनकूसे कुनां तै । उगु इलय् सूर्य:या ज: व मिजंया ह्या:
स्वइमखु । बाढा कोथाय् बाढापासा धका: मिसाम्ह छम्ह नं तै
वाढा तैगु भिनिन्हुतक कोथाय्तुं म्हितेगु याइ ।

प्यन्हु दुखुन्हु खौ कया: क्वथाय् तया: ख्वा: सिका:
क्वल: वुइकी । क्वल: वुले न्ह्यो ख्या: द्या:यात: क्वल: छाइ ।
उगु दिननिसें चिभ्या: नकेगु याइ ।

वाढा त:गु प्यन्हु दुसानिसें दुने छुं नं ज्या यायेत वा
नयेत ख्वा:द्या:यात भाग तया: जक नयेगु याइ ।

वाढा च्वंगु भिंछन्हुया चान्हय् मस्तय् लं त्वका:
म्ब: ल्हुइकी, फिनात:गु वस: त्वका: वस: हीकी । यदि छेँ
वया: मापिन्सं ह्युसां नं सुनान. मखंक हीमा धैगु धारणा दु ।

भिनिन्हु दुखुन्हु सुथय् वाताय् ल:तया: किसली
छानां, धेवा छानां सूर्य:या ज: लखय् न्हापालाक स्वया: तिन
सूर्य:यात च्वये स्वकेगु याइ । वज्राचार्य, शाक्यपिनि वाढा
तइवल्य् गुरुमण्डल पुजा याकेगु याइसा मेगु जातयापिनि
अर्थात् हिन्दू धर्मावलम्बीपिनि इनाय चाहीकेगु व मेमेपिं
द्यापि चाहीके यनी ।

भिंस्वन्हुया दिनय् वाढा च्वपिं मस्त व वाढापासा
वना खुसी ख्या:द्या: लगायत जाकि स्वां धेवा छाना: त:गु
फुक्क चुइकेगु याइसा खुसिं ल्यहाँ वयेधुनेवं ख्या: व्वं धका:
ख्या:यात तयात:गु व्वं छुस्या मुस्या इनां नयेगु याइसा
गुलिसियां प्यतघासा तया: भव्य हे नै ।

ध्व वाढा तैवल्य् निनिपाजुपिन्सं कोथाय् म्हाइपुइ
धका: छुस्या मुस्या हयेगु चलन अप्वांसिया खनेदु । यदि वाढा
त:गु दिनय् वा भिनिन्हुया दुने वाढामस्त सित धा:सा व
मचायात पित मह:से गनं सीगु ख: अन हे प्वा: खना: छेली
गा:म्हुया: ल्हाकेमा: धैगु मान्यता दु । अथे जुया:च्वंगु नं
आ:तक लुइके फु । तर थौकन्हय् थये वाढा त:पिं सित धैगु
गनं न्यने मदु ।

न्हापा न्हापा बालविवाह प्रक्रिया यक्व दुबल्य् गुलिं
मिसामस्त वाढा हे मत:से विया: छवैगु नं या: । अजा:गु
अवस्थाय् इहिपा जूसां मिसा व मिजंयात छक्कू हे क्वथा
मव्युसे छुट्टाछुट्टै हे थ्यनेगु याइ । जब वाढा तयेधुनि व नं

भा:तया छेँ तया: वाहा तै । अन लिपा मिसा व मिजंयात
छक्कू हे क्वथाय् थ्यने छवइ । थुकथं स्वयेबल्य् वाढा धैगु छगू
यौन जीवनया शिक्षा विइगु छगू संस्कार ख: घायेफु । (पन्थी,
२०५४:४)

३.९.२

कय्ता पुजा : काय्मचा न्ह्यय्दनिसें भिनिदतकया दुने
कय्ता विइगु धका: कय्तापुजा यायेगु याइ । कय्तापुजाया
अर्थ वयस्क जूगुया प्रतीक ख: । जब काय्मचा ल्याय्मह
जुया: वै वैगु समाजय् ल्याय्मह जूगु चिं कथं लाज
त्व:पुइकेगु नितिं कय्ता ल:ल्हायेगु याइ । ध्व कय्तापुजा
मया:तले वया मां अबु सित धा:सा मिं तयेकी मखु ।

कय्तापुजा धुस्व:खुन्हु निनि पाजुयात छवयेलाभू
याकेगु याइ । उगु दिनय् होम यायेगु ख:सा यज्ञमण्डल
दयेका: गुरुपण्डल पुजा यानां यज्ञमण्डल अथे तया: तै ।
मुख्य दिनय् मचायात पाजुं आंगसा ल्यंका:, लुंया अंगु
आंगसाय् तया: सँ खाये भाय् याइ अनलि नौयात ल्हापुजा
विया: सुचुक सँ खाइ । आंगसा जक ल्यनी । निनिम्ह थाय्भुइ
लं तया: लनय् द्योने सँ फयेगु याइ । व लं निनियात कया:
सँ चुइकेगु याइ ।

अनलि अम्ब: हामो नं म्ब: ल्हुका: यज्ञमण्डलय्
फय्तुके हयेत वलिपिया: दुकायेगु याइ । छयनय् स्वस्ति
च्वया: भिक्षु वसतं पुंकी, धनुषबाण न्ह्योने तया: पाजुपिं
न्ह्योने च्वना: थ:थिति मांअबु, फुकी पाहाँ दक्कसिनं वनवास
वनेत भिक्षा विइ । गुरुं वनवासया बाखं कनी, कय्तापुजा
या:पिं मस्तय् जज्ञशालाय् बाणं कयेके विइ । भिक्षा पुंका:
गणेद्य:या थाय् यना: पुजा याना: रव्यपला छिकेगु धका: ग्वा:
पा:रव्य लवं, जाकि, तया न्ह्यपला: छिका: पाजुं लानां देसा:
चा:हिके यंकी । यदि पाजुं लानां मका:से मेपिन्सं लाना:
का:सा वा मचा विस्सुं वंसा धेवा पुला: पयानां कायेगु याइ ।
चा:हिले धुंका: पिखालखुस फांवारं धका: फाय् वा तया:
थीका: दुकाया: हइ । लिप्पा धनुषबाण ल:ल्हानां थ:पिं वनवास

चवनेमफुगु खँ कनी । दक्खसितः फयेतुकाः पुजा सिधयकाः वसः हिली । छँया सगं, पाजु, निनि नाप थःधितिपिन्सं ख्यँय वसः तपुलि सिन्हः तिकेगु दक्षिणा विइगु याइ । होम विसर्जन उखुन्हु नं यायेगु याइ । गुलिसियां कन्हय्खुन्हु नं याइ । थ्व प्वःतय् बुरसँखानाप सिधयकाः छवै । कय्तापुजा याना चवनेम्बाः ।

कय्तापुजा सियधेवं ब्रम्हचर्या पालन यायेगु कथं जंगलय् ऋषिआदि गुरुया थाय् छवयाः शिक्षा कायेगु खँ पुराणय् न्ह्यथनाः तःगु खनेदु । बौद्ध परम्पराकथं बौद्ध चःयाथाय् मचायात यंका भिच्छु, अनागारीका वा आचार्यापाखें स्लेटय् मचाया ल्हाःज्वनां "नमोबुद्धाय" वुद्ध शरणम् गच्छामि, धम्मं शरणम् गच्छामि, संघं शरणम् गच्छामि धकाः च्वाकाः विद्या शुरु यायेगु याइ । थुकियात हे विचारम्भ कथं कयाः तःगु दु । बौद्धतय् वेदारम्भ याइ मखु तर हिन्दूतय् वेदारम्भ धकाः आश्रमय् च्वना ब्वंकीगु आदि पुराणय् उल्लेख जुयाच्चंगु दु ।

३.९.३ बरे छुये : वज्राचार्य वा शाक्यपिनि दखी याइगु उपसम्पदा परम्परायात बरे छुयेगु वा चूडाकर्म नं धायेगु याः । उगु इलय् वरे छुयेगु प्यन्हु न्ह्यो क्वाःपाःथः, वही चःया थाय् भवय्, ग्वाः छायेगु याइ । थ्व ग्वय्दां तय्गु धैगु बरे छुइगु पक्का जुल धैगुया संकेत खः । थुलवय् न्याम्ह थकालिपिन्त ग्वय् व ग्वाः विइ । ग्वयदां तयाः निन्हु दयेकाः निनि पाजु मस्त छँ, च्वपिं, थकारलिपिं च्वनाः छवय्लाभू याइ । कन्हय्खुन्हु दुस्वः धकाः मस्तयत्त चि भ्याः नकी मखु, खिचा, छयंगु थीकी मखु । तर गन गनं ग्वयदांया कंस खुन्हु छवय्लाभू याइ । प्यन्हु दुखुन्हु बरे छुयेगु वा उपसम्पदा ग्रहण याइ । थुगु दिनय् पाजु लुँखोचा वहखोचा छयलाः सँ खाकेगु याइसा निनिम्ह सँ फयेगु याइ । थ्व क्रिया कय्तापुजा थें हे खः । वसः धकाः म्हासुगु वा गेरु चीवरं पुंकाः प्यन्हुतक भिक्षु यायेगु याइ । प्यन्हु तक अमय् नयेमज्यु सा खिचा छयंगु आदि मथीकेगु याइ । थथे चीवरं पुंकेगु धकाः गनगनं म्हासुगु चीवरं पुंकाःच्वंगु खनेदुसा, गनगनं

गेरु चीवरं पुंकाःच्वंगु खनेदु । वरे छुयेगु संस्कार धैगु महायानी परम्पराकथं वयाः च्वंगुलिं अप्वःसिनं प्यन्हुतक भिच्छु याइवलय् गेरु वसतं पुंकेगु अप्वःसिया चलन दु । थ्व बरे छुइवलय् मूलाचार्य गुरुजु वा पंचस्थविरपिन्सं आंगस ध्यनेगु याइ, लखं लुकाः अभिशेक विइ । भिच्छु प्वनेतः सिसालायकू व गुलुपाः लः ल्हानां श्रामणेर् भिन्हु जूपिनिगु नां छुनां छत्राभिशेकया लागि छत्र कुइकाः बौद्ध परम्परायात पालना याकेगु ज्या थ्व संस्कारपाखें जुयाः च्वंगु खनेदु । बौद्ध धर्मया प्रचलन कथं जीवनय् छकः फुक्कं प्रवज्जित जुइमाः । थथे प्रवज्जित जुयाः त्रिशरण नापं दशशील पालन यानाः बाःछि, लच्छि, भिच्छु, सुविधा कथं, ई अनुकूल श्रामणेर् जुइफु धैगु खँ विनय पिटकय् वर्णन याना तःगु दु । अथेहे मिसातय् जूसा गृह त्याग यानाः शीलवती वा अनागारिका धकाः गथे श्रामणेर् दीक्षा थें छवाः बाःछि, लच्छि, भिच्छु जुइगु खः अथेहे गुरुमापिं नाप च्वनेगु खँ नं व्याख्या जुयाः च्वंगु दु । परम्परा कथं वज्रयानीपिन्सं नं प्यन्हु दुखुन्हु च्यः क्वकायेगु वा चीवर त्वकी । थुगु दिनय् थःगु छँया वसः सिन्हः तिकाः सगं विइ । अले मेमेपिं फुकी, थःधितिपिन्सं नं सगं विइ व बरे छुगु दिनय् वारां छुइगु याइसा प्यन्हु च्यःक्वमकाःतले आजुपिन्त भागि याके यंकेगु भिक्षु फ्वंकेगु यानाच्वनी । प्यन्हु दुखुन्हु चिभ्याः नकेगु याइ । थ्व शाक्यपिनि व वज्राचार्यपिनि प्यन्हु तक याइगु क्रिया उत्थें खः । थुकथं प्यन्हुतक प्रवज्जित जुइगु कथं कयाः तःगु दु । तर वज्राचार्यपिनि हाकनं छवय्लाभू याकाः आचार्याभिषेक कायेगु याइ । आचार्याभिषेक वा वज्राचार्याभिषेक धकाः गं वज्र सुलपाः गुरुं मचायात लःल्हानां विइ । उगु इलय् मुखः पुइकाः विइगु याइ । थुगु इलय् सहसाहुति होम, देशबलि, गुह्यपुजा याइ । आजुपिन्सं चचा हालाः चःप्याखं हुलेगु नं याइ ।

उपसम्पदा ग्रहण यानाः आचार्याभिषेक वा वज्राचार्य जुइ धुनेव पीठ पुजा धकाः होम यानाः वज्राचार्य परमपराकथं बरे छुम्ह मचायात मूलाचार्य यानाः पुजायानाः मन्त्र विइगु याइ । थेरवादी दुने नं सुनं आजीवन भिच्छु जुइगु जूसा

उपसम्पदा विइगु याइ । उपसम्पन्न भिच्छुपिन्सं २२७ गु नियम
दु व पालना यायेकथं थ्व दीक्षा विइगु याइ । (शाक्य १११४:१८)

थुकथं शाक्य, वज्राचार्यतय् उपसम्पदा वियेगु या:सा
मेपिं नेवा:तय् कय्तापुजा याइ । खय्तय् व्रतवन्ध धका:
थीथी नामं उपनयन यायेगु याइ । थ्व न्ह्यागु नामं या:सां
नं थुकिया मूल अर्थ धैगु वयस्कताया विधि यायेगु ख: ।

३.१० इहिपा (विवाह)

छम्ह मिजं व छम्ह मिसायात वयस्क जुइवं शारीरिक व
मानसिक रुपं गर्भाधान यायेत निम्हं सक्षम जुल धा:सा गृहस्थी जीवन
हनेत छथाय् हे तया: विइगु प्रक्रिया हे इहिपा ख: । सत्यमोहनजुं
वय्क:या खँग्व:धुकू (११०७) स इहिपा धैगु कन्यायात दाम्पत्य जीवन
हनेगु अधिकार विइगु छगू कर्मकाण्डीय ज्या धैदीगु दु । हिन्दू धर्मय्
विवाह तस्सकं महत्वपूर्ण संस्कार ख: । दक्व गृह्यसूत्रया शुरु विवाह
वा इहिपा संस्कारपाखें जुइ छाय्धा:सा दक्व गृह्ययज्ञ व संस्कारया
केन्द्र ख: । तर द्विजाति ब्रम्हुतय् गर्भाधाननिसें उपनयनतकया
संस्कारयात अनिवार्य संस्कार कथं कया:त:गु दुसा समावर्तन व
विवाहयात संस्कारया अनिवार्य तत्व कथं कया: त:गु खनेमदु ।
छाय्धा:सां सुनं मनू त:धी जुइवं इहिपा हे याइ धैगु जरुरत मदु ।
सन्ध्यासी नं जूवनेफु । न्ह्याथे हे जूसां थौं वया: इहिपायात फुक्कसिनं
श्रद्धा कथं कया त:गु दु । थये इहिपाया खँय् स्मृतीं विवाहया प्रकार
धका: च्यागू बिया: त:गु दु -

१. ब्राम्ह - छम्ह अबुं म्हाय् योग्य जुइव स्वयं थ:पिन्सं
हे म्हाय्यात ल:ल्हाना विइगु ।
२. दैव - थ:अबुं म्हाय् मचा पुरोहितयात ल:ल्हाका:
विइगु ।
३. आर्ष - वरपाखें मिसाया अबुयात सा बिया: म्हाय्
कया हैगु ।

४. प्राजापत्य - थ:म्हाय्यात योग्यम्ह मिजंनाप धर्मया
पालना नापनाप याना वनेगु वचकथं याइगु
इहिपा ।

५. आसुर - थ्व विवाह धैगु धन बिया: यायेगु विवाह ख: ।
मिसा नाप सम्बन्धितपिन्त धन बिया: यायेगु
विवाह ।

६. गान्धर्व - मिसां मिजंयात व्याहा यायेत क्व:छीगु
मिसाया चाहना अनुरूप यायेगु इहिपा ।

७. राक्षस - मिसा नाप सम्बन्धितपिन्त ख्यानां दाया:
वलपूर्वक लाका: याइगु विवाह ।

८. पैशाची - मिजं नं छलकपत याना: मिसा ल्हा:तय्
लाका: याइगु विवाह । थुकथं इहिपा थीथी
कथं यायेगु चलन दु । नेपालय् नं उत्तर पष्टी
पाण्डव विवाह धका: न्याम्हेसिनं छम्ह
मिसायात व्याहा यायेगु नं चलन खनेदनी ।

नेवा: समुदाय दुने इहिपा कथं छँया परिवारपिन्सं मिसाया
परिवारपिन्त धायेका: यायेगु व मिजं व मिसा दखी य:त्य: याना:
याइगु इहिपा खनेदु । य:त्य: याना: जुइगु विवाहय् विधि व्यवहार कथं
छुं नं विधि याना च्वनेम्वा: । तर लमि तया: धायेका: याइगु
विवाहयात थौं प्रचलित कथं कया: त:गु दु ।

थये वर वा मिजं वयष्क जुया:वय्व परिवारया हामापिन्सं
मिसाया छें लमि तया: इहिपा यायेत धायके छवइ । थ्व लमियात
छवया: खँ ल्हाकेगु उपयुक्त दिनकथं विहिवारयात कया: त:गु दु । यदि
निक:स्वक: लमि वना मिलय् जुइगु जूसा : मिजं व मिसा दखी छगू
थासय् वना वा मिसाया छें वना: म्ह स्वकेगु याइ । म्ह स्वया: चित्त
बुभ्ते जूसा विहिवार खुन्हु हे लमिं चिनी वा साख: बिया: हयेगु याइ ।
जात: मिसा व मिजंया जात: ज्योतिषया थाय् क्यना: राशि, नक्षत्र
स्वया: मिले जूसा जात: त्व:गु जुइ वहे कथं व्याहा यायेगु साइत नं
च्वया: बिया: है ।

३.१०.१ ग्वय् वीगु : जातलं त्वय्व भिंगु वार धका: वसुवार (विहिवार) खुन्हु ग्वय् विइगु याइ । ग्वय् वीवल्य ग्वय् भिंगु, लं छपा:, दां छर्का तया: लमिं विइ धुनेवं व म्हाय्मचा मिजंया अधिनय् जुइ । ग्वय् विइ धुनेवं मिसा सित धा:सा मिजंयापाखें फुक्क अन्त्येष्टिया ज्या याइसा मिजंसित धा:सा मिसां नं भा:त कथं नाला: कांयेमा: धैगु धारणा दु । थ्व ग्वय् विइगु चलन ज्यापु, नाय् प्व: ध्वव्या दुईतय् मदु तर इमि लखा वीगु व पक्का या: वनेगु नं चलन दु । यदि ग्वय् विइ धुनेवं मिसां छुं नं सामान वस्तु वा चुरा ग्वय्, नैक्या:, फसि आदि त:छ्याय् मज्यू धैगु नं मान्यता दु । तर थौंकन्हय् ग्वय् विइयंकीवल्य थ:गु दुगु क्पनेत समा: ज्वलं फलफूल, केक आदि तया: यक्व फर्मायस यायेगु याना ह:गु दु ।

नेवा: समाजय् य:त्य:यानां विवाह जुल धा:सा: थ थिति, फुकी आदिपिं म्हसीकेगु धका: मिसापाखें फुकीवाकाय् पिनिगु ल्हा:तय् ग्वय् विइगु धका: ग्वय्का: भ्वय् यायेगु चलन दु ।

नेवा: तय्सं संस्कारयात सामाजिक मान्यताया आधार कथं कया: त:गुलिं यदि मिसापाखें ग्वय् काये मखंसा व परिवारया दुज:या मान्यता प्राप्त मजूनगु कथं दु । सीवल्य यायेमा:गु ज्या, दु:खं च्वनेगु फुकीपाखें याये मा:गु ज्या याये हे मा: धैगु आवश्यक मदुगु तायेकी । अथेजुया: ग्वय्का: भ्वय्बल्य पुरोहित तया: आगंपूजा, कलशपूजा आदियाना: मिसापाखें फुकीपिन्त भिंगु, प्यग: थ्व जात स्वया: लित मकायेगु कथं ग्वये विइगु याइ । थ्वयां लिपा भ्वय् नका: ग्वय्का: भ्वय् क्वचायेकी ।

३.१०.२ लखा कायेगु : लमिया माध्यमं म्हाय्मचा पाखें माग या:गु खँ कथं लखा कायेगु धका: मडि लखा, धेवा लखा, लुं आदि कायेगु याइ । वज्राचार्य, शाक्य, श्रेष्ठ आदि अप्व: जाततय् थौंकन्हय् मडि लखा काय्गु या: । थये विइबल्य मिजंपाखें मडि छुनां कुमियात कुवीका: लमिं ज्वनां वनी । उगु इलय्

फलफूल नं तया: यंकेगु चलन दुसा थौंकन्हय् म्हाय्मचा मी थें जुइ धका: थथे कायेगु मयाये धुंकल । न्हापा धेवा लखा धका: कायेगु याइ । ज्यापुतय् धेवा लखा स्वया: तिसा कायेगु यानाच्चंगु खनेदु । गुलिसियां लखा वीगु मया:से पक्का या:वनेगु धका: वनी । लखा काइपिन्सं मडि थ:थितिपिन्त इनां विइगु याइसा थ:थितिपिन्सं व हे मडि ह:गु स्वया क्वस: ज्वनां वै ।

३.१०.३ स्वयंवर : ग्वय् विया: पक्का जुइ धुनेवं गुलिसियां न्हापालाक स्वयंवर धका: नं धायेगु चलन दु । यदि छुं नं छेंया अवस्था पाय्छि मजूनिसा साइत दया: नं धेवा मदुसा, पनीगु जूसा वा नापं हे भ्वय् याये मा:गु अवस्था दैबल्य मिसा व मिजं दध्वी पुजा आज्ञा याना: स्वांमा: आदानप्रदान यायेगु याइ । धेरवादी बौद्धपिन्सं भिच्छुपाखें परित्राण न्यना: त्रिशरणनापं पंचशील कया: मिजंपाखें गृह विनय कथं न्यागू कर्तव्य पालनायायेगु प्रतिज्ञा याइ । मिसापाखें नं न्यागू कर्तव्य पालना यायेगु प्रतिज्ञा याइ । मिजंपाखें मिसाया सम्मान यायेगु । मिसाया अपमान मयायेगु, म्वा: मदुगु विचा: मयायेगु, थ:म्हं दयेका त:गु धनपाखें मिसायात सन्तुष्ट यायेगु, मिसायात तिसा विया: खुसि यायेगु आदि । अथेहे मिसापाखें छेंया ज्या वांलाक यायेंगु छेंज:यात खुसि यायेगु, म्वा:मदुगु विचा: मयायेगु, धन सम्पति रक्षा यायेगु, अलिह मचा:से ज्या यायेगु आदि । थ्व प्रतिज्ञा धुंका: स्वांमा: मिसां मिजं यात, मिजं नं मिसायात स्वां मा: क्वखायेका: सोधन याना त:गु कलश ल: हा: याना मिजंया ल्हा: द्योनें मिसाया ल्हा: तया: भिन्हुं पाठ ब्वनी, कलशय् हिना: त:गु सुत्रका लिक्ता मिसा व मिजंयात ल्हा:तये न्ह्याका: ल: हा:यानां गुरुपंके थकालिपिके आशिर्वाद कया: मण्डपं प्यहाँ वै ।

३.१०.४ कल्यां न्ह्याक: वनेगु : मिसा व मिजंया इहिपा पक्का जुइव ब्याहा जुइगु प्यन्हु न्ह्यो कल्यां न्ह्याक: वनेगु धका: कल्याकु ज्वनां वनीम्ह कुमि, लुकींमि, लमि पुरोहित वना: न्ह्याक:

वनीसा गुलिसियां लुकमि मवंसे पाजुं न्ह्याकः वनेगु याइ ।
 उगु इलय् मडिकसि भम्चां प्वाःखंकेगु याइसा भम्चायात
 सिन्हःतिकेगु सुकुन्दा पुजायाना पूगु कोतः लित यंका भात
 जुइमहेसित तिके यंकेगु याइ । न्हापा मिसा व मिजंया-इहिपा
 क्वःजी धुंकाः सिसाबुसा नकेछ्वयेगु धकाः वनेमाः तर आः
 थ्व नं कल्याकु नाप फलफुल मडिचडि समेत ज्वनाःवयेगु
 याइ । थ्व चलन शाक्य, वज्राचार्य, राजोपाध्याय, श्रेष्ठ, राय,
 तुलाधर आदिपिनि खनेदु । गुलिसियां विया छ्वये न्ह्यो गुरुजु
 वा पुरोहितया छें बियाः छ्वइमह मिसायात पयनं जा नकेगु
 धकाः थःथितिपिन्सं सःता जा नकेगु नं चलन खनेदु । न्हापा
 स्वयंवर यायेगु यायेम्बाः, ह्वंकेवं गाः ।

३.१०.५ भम्चा काःवनेगु : स्वयंवरया साइत कथं मिसाया छें मिजंमह
 न्हापालाक वयाः साइतय् स्वयंवरया ज्या सिधयेकी न्हापा
 मिसा काः वनेतः मिजं वनेम्बाः अन मिसायात थाय्भुइ तयाः
 चिपं थिइकेव थाय्भु कलः गालय् वाय्यनी । अनलि मिजंया
 पाखें जन्ति वयाः काःवै अवलय् मिसाया छें नं जन्ति वःपिन्त
 मसला इना विइमाः । गुलिसियां भ्वय् हे नकेगु चलन नं दु ।
 तर थौकन्हय् जन्ति वःपिन्त भ्वय् नकेगु चलन खनेमदु ।
 अनलि जन्ति नाप मिसायात उनीकाथ, पन्की तयाः मिजंया
 छें यनी तर थौकन्हय् थ्व मदयाः ट्याक्सी तयाः यनेगु चलन
 जुल ।

मिजंया छें थ्यनेव पिखालखुस मिजं व मिसायात
 तयाः थकालि नकिं, न्वकूतयाः (मिसापिं) ताःचां साय्काः
 न्वकुनं लः हायेकाः छें दुकाइ । दुकाय् न्ह्यो सिफं लुनां पुजा
 याइ जव खवं तिप्वा च्याकाः दुकाइ । थ्व धुंका हाकनं
 ह्वंकेगु याइ, थाय्भु नकेगु नं याइ ।

स्वनिगःपिने चितलाइ, धुम्बेसि, भिंदुङ्गा मेमेगु
 गांगामय् बिस्कंगु संस्कार खनेदु । इहिपाबलय् गुम्ह इहिपा
 याइमह खः, इहि गवलें ल्वापु मदयेमा धकाः मिसा व मिजंया
 ह्वाःपाः च्वकाः मिसाया ह्वाःपाःयात मिजं नं मिजंया

ह्वाःपाःयात मिसां न्हुइकाः पिखालुस लसकुसयाना दुकाइ ।
 (चित्रकार १११९:५९) लसकुस याइवलय् बौद्धतय् लुखाया
 फुसय् पंचवुद्ध व अष्टमंगल, हिन्दूयत् जूसा गणेश, बम्हा,
 पार्वती मुलय्तया च्वंमह माःद्यः, विष्णु(नारायण) कुमार
 च्वयाः लुखाया जःखः मिखा च्वयेगु । (चित्रकार १११९:५९)

मिसा वियाः हैबलय् वज्राचार्यतय् जूसा गणेशःया
 थाय् न्ह्योने च्वनाः थःथः पुरोहित च्वनां विचाः खें ल्हायेगु
 याइ । गुलिगुलिसिया जन्ति लिहाँ वनिबले दुवातय् च्वनाः
 विचाः खें ल्हाइ । मेगु जातयापिनि दुसाः खें ल्हायेगु धकाः
 समिधपिं च्वना खें ल्हायेगु याइ ।

भम्चा कयाः हःगु कन्हय् वा कंस वा प्यन्हु दुखुन्हु
 मिसापिन्हाय् मिजंया अबु मां पासा लमि आदिपिन्त सःता
 भ्वय् नकीता थ्व धुंका मिजंपाखें नं अथे हे भ्वय् नकेगु
 याइ ।

इहिपा याये धुंकाः ल्यंगु दैबलय् पकना पुजा वा
 वंजला वनेगु धकाः फुकी थःथितिपिं मुनाः थःया ह्यलय् भ्वय्
 नः वनेगु याइ ।

भम्चा हःगु कन्हय्खुन्हु हे मिसायापाखें सँप्याकेगु
 धकाः समाः ज्वलं तौमकः, छुस्या मुस्या, आदि तयाः नसा
 वसः आदि छ्वयाः हयेगु याइ । थुबले भाःतमहं सिन्चा
 फाय्काः न्यागः सपः हिंकेगु याना गणेशः भाग्याके छ्वइ ।
 थ्व सिन्चा फायेकेगु स्वयेवलय् सीमन्तोन्नयन संस्कारनाप
 ज्वःलाःव । थ्व चलन शाक्य, वज्राचार्यतय् दथ्वी दुसा
 थौकन्हय् चलन नं मदयाः वःगु दु ।

३.१०.६ ह्वाःस्वयेगु : म्हाय्मचा वियाः छ्वयेधुंकाः थःथिति, फुकी
 पासापिं इष्टमित्र भम्चा मुनाः मिजंया छें वन्थी वनाः
 म्हाय्मचायात मिसापिन्सं जूसा वसः व मिजपिन्सं धेवा
 तयाः वियाः ह्वाः स्वः वनेगु याइ । मिजपिन्सं वःपिं मनूतय्त
 भ्वय् नकाः हयेगु याइ, अय्थ्या मडि छता छता नं बियाः है ।

थुगु दिनय् म्हायमचां ख्वाः स्वःवःपिन्त लुखा वा ध्वखाय
तक पाल्चा च्याकाः लँस्वः वैसा, वय् त्ययेकाः वहे पाल्चा
लँय् वांलाक स्वयाः वनेतः धकाः वियाः हयेगु याइ । ध्व
वज्राचार्यतयगु चलन खः ।

३.९.७ दुचायेकेगु : इहिपा जूगु कन्हय् वा कंसखुन्हु जिलाजंयात
मिसाया छँय् सःता जहानपिन्सं पाजुं जिलाजं याके ग्वय्
काइ । अनलि भ्वय् नकेगु याइ अवलय् थाय्भुइ तयाः नकेगु
याइ । ध्व नं वज्राचार्यतय् जक खनेदुसा जोशीतय्
दुचाय्कीखुन्हु काय्यात लिफ्यायेगु धकाः धौ ज्वनाः वनेमाः
दुईतय् पंचतारा फर्कय् यायेगु धकाः मिसा नं व्वनां है ।
नायतय् जिलाजं दुचायेकीबलय् प्यन्हुतक जिलाजंयात लि
छवैमखु प्यन्हु दुखुन्हु मांबौ वनाः मडि अय्ला ज्वनाः काय्
भौ काः वनीसा मिसाया मां दौपिन्स निम्हेसित नं विदा
वियाः छ्वयाः है ।

थुकथं नेवाः समुदाय दुने नं जात अनुसार भच्चा
भच्चा याइगु ज्याय् फरक खनेदुसा यँय् यल ख्वप स्वनिगः
दुने नं पाः । यँय् ख्वपय् नं वज्राचार्य, शाक्यतय् कल्यां
न्हाकः वनीबलय् दुरुया मू पुलेगु कथं दुरु ज्वनां वनीगु
चलन नं खनेदु ।

३.९.८ दमराः

ज्यापु समुदाय यँ देया दक्षिण पश्चिमपाखे दमरा वनेगु
चलन खनेदु । ध्व चलन मेपिं जातपि व मेगु थाययापिनि
खनेमदु ।

मिसा मचा पयनं वना वा वियाः छ्वया मचा दयेधुंकाः
न्तपांम्ह मचाया पालय् मचा बूगु लच्छि लत्या लिपा मेगु
जातया मचाबू स्वःवनेगु चलन थें मिसाया थःछें खलःपिन्सं
मिजंया फुकी थःथितिपिं फुक्क व्वनां न्हूमहजिलाजंया छें

दक्कसितं भ्वय् नकी । थुकिया विशेषता धैगु थःछें खलःकं भ्वय्
नकेतः माःगु फुक्क ज्वरजाम याना है । लप्ते सिन्का तक नं
थःछेंपाखें है । गुलिसिया जोरजाम याये थाक्याः जिलाजंया थाय्
छुं भच्चा ज्वरेयाकेगु नं याःसा, समभदारी कथं नसात्वसा
फुक्क त्वःता वयेगु नं याः । गुलिसिया माजु भौ मिले मजूथाय्
जूसा ज्वरजाम फुक्क यानाः सिन्का छपु ल्यं दःसां नं लित हयेगु
याः । थुगु दिनय् थःछें खलःया फुकी, थःथितिपिन्सं मचायात
धेवाः छायेगु व मांम्हेसित ला खर्च धकाः धेवा विइगु नं चलन
दु । मचायात छाःगु धेवा दिदी अजिं कायेगु या । दमराः भ्वय्या
कन्हय् वा कंस खुन्हु थःछें खलः नं म्हाययात लहिकः यनेतः
यनी । ध्व इलय् दुवातय् च्वकि ह्वलाः याइगु मेपिनि थें हे
खः ।

३.९९ ज्याथ जंक्व

मनूया जीवनय् याइगु संस्कारया स्वब्ब मचा, ल्याय्म्ह व
वुढा मध्ये वुढा संस्कार दुने ध्व ज्याथ जंक्व यायेगु याइ । सुं नं मनू
वुढा वा वुढि जुइधुंकाः न्हय्न्हुदँ, न्हय्ला व न्हय्न्हु दुखुन्हु ग्रह दशा
शान्त यायेत ग्रहमण्डल दर्शन याकेगु दिनयात भीमरथारोहण वा
न्हापांगु ज्याथ जंक्व कथं कयाः तःगु दु । थुगु दिनय् ज्याथ
वुढावुढियात रथ दयेकाः खतय् वा रथय् तयाः थः दर्शनयाकेगु कथं
देसाः चाहीकेगु याइ । ध्व थाय् स्वयाः सालेगु वा कुवीगु नितान् याना
च्वःगु खनेदु । थुगु इलय् दःसा छयपिन्सं कुबियाः वा साला यंकेमाः
धैगु धारणा न्यनेदु । अथेहे ज्याथया इलय् चन्द्रमाया ल्याः कथं द्रःछि
गु चन्द्रमा खनीगु उपलक्षय्य चय्स्वदँ, प्यला व प्यन्हु दुखुन्हु
चन्द्ररथ वा निक्वगु जंक्व याःगु खनेदु । रत्नकाजी वज्राचार्यजुया नेवाः
संस्कार संस्कृतिया ताःचा सफुती (१९०९) निक्वःगु जंक्व चय्च्यादँ
च्याला व च्यान्हु दुखुन्हु याइ धैगु च्वया विज्यागु दुसा स्वक्वगु जंक्व
गुइगुदँ, गुला व गुन्हु दुखुन्हु याइगु खँ उल्लेख जुयाः च्वंगु दु । ध्व
निक्वःगु जंक्व बलय् वुढावुढियात वसुन्धरा मण्डल दर्शन याकाः अष्ट
सिद्धिया कामना याइ ।

ध्व अन्त्येष्टि संस्कार हिन्दू धर्मावलम्बीतयसं जक मखु विश्व मानव समुदाय हे खनेदु । गुलिसियां सीम्हयात मिं तयाः खरानी याना छवइ, गुलिसियां गाःम्हुयाः ल्हाकाः छवै, गुलिसियां गिद्धयात, पशुपक्षीयात ला, ध्य ध्यनां नकेगु याइ । न्ह्याम्हेसिनं न्ह्याथेयाःसां ध्व संस्कार दुःख शोकय् याइगु संस्कार खः । तर मुस्मांतय् सीबलय् जीवनया भार व्यन धैगु धारणा दु ।

नेवाःतय् अन्त्येष्टि संस्कार याइलवय् मसानय् यंकाः सी म्हायात मिंतया खरानी याना छवयेगु व गालय् ल्हाकाः छवयेगु धिति दु । दाह संस्कार याइलवय् न्हापा अष्टमातृकाया स्वरूप गुका सिं तै छका सिं फुसय् भैरवया प्रतीक कथं तयाः उनां छवयेगु प्रचलन खनेदु । जोगितय् सुं नं सीबलय् गुठीयारपिन्सं मसानय् गाः म्हुया उत्तर स्वकाः समाधिष्ठ यानां छवयेगु चलन दु । नेवाः दुने मेगु जातपिनि धाःसा मिं तयेगु चलन दु । तर मचा वुयाः प्यला मदुनिबलय् सित धाःसा व मचायात ढकी तयाः गाः म्हुयाः हे धुनां छवयेगु चलन दु । नेवाःतय् सीम्ह मनूयात मसानतक ध्यंकेतः प्यम्ह मनूनं कुवीकाः कूतालय् तयाः यंकेगु याइ ।

३.१२.१ दूमाःईया ज्या : न्हापा मनू सीबलय् सी म्हायात सुलायाः छयली तयेगु याइ । तुयू कापतं त्वःपुयाः थःने ईचा वा नं म्हाय् थोने तयेगु याइ । छयो फुसय् व क्वय् पाल्वा च्याकी । थलाय् क्वलाय् यायेगु धकाः ल्वालय् प्वाथय् अवीर चिकं बुइकाः कपालय् जातः चिकाः म्हाय् अवीर धेवा ह्वली । अनलि सौसाय्केगु धकाः निगः भ्यगतय् सौतयाः स्वस्तिक च्वयाः सी म्हायात सरे यानां सिना कुसाय् प्वः ची । अबलय् हे पाखा कुं थनेगु धकाः भाजनय् सौपाः तयाः च्याकाः दिपय्तक यंकीसा हल्चाय् जा थुइ भाययानां मसानय् यंकी ध्व जा थुयागुया अर्थ काल भैरवयात नसा विइगु कथं खः । सौ सायेकाः ल्यंगु सौ भ्यगः छगः पाखा कुनय् वान्छोइसा छगः छ्वासय् वान्छोइ । गुलिसियां नैयात वान्छोयेकेगु याइ । उखुन्हु दिनय् म्हाय् मचापाखें सीबाजा तयेगु नं याः । थथे बाजं तःगुया अर्थ इन्द्रयातः खवर विइगु धाइगु मान्यता दु । सी छें नं पित यने धुंकाः फुकी भौ वा भौमस्तय्सं वसः

लासा फांगा छ्वासय् वायेगु याइ । ध्वयां न्ह्यो अप्पा वायेगु धकाः सीम्ह पिने यंके न्ह्यो हे छ्वासय् वायेगु याइ । मसानय् ध्यनेव अबु सीसा तःधी काय् मां सीसा चीधी काय् नं तिंप्वाः च्याकाः सीम्हयातः स्वचाः चाःहिलाः मिं तयेगु याइ । गुलिसियां पाठ व्वंकाः यनेगु नं चलन दु ।

मिंतयाः ल्यहाँ वयेधुंकाः पिखालखुइ ध्यनेव छें च्वपिन्सं सुकि, ईका पःकाः, मिं छसलिं तयाः ल्हाःतय् लः बियाः वा ताःचा बियाः दुकायेगु याइ सीम्ह खरानी जुइव मुत धकाः खवर विइवं हाकनं मसानय् वनां नौ चुइकेगु धकाः खरानीयात म्हाया आकार दयेकाः हथंया मिखा कौया म्हुतु ज्यानां खुसी चुइकाः वै । मसानघाट तापाःसा वा चाह्य् जूसा मिं तःम्ह मनू नं मसानघाटय् हे च्वनाच्वनी तर उगु इलय् मिं तःम्हे सिनं स्वयाः च्वन धाःसा काचाक्क मुके फौमखु धैगु मान्यता कथं मिं तःम्हे सित मसान खने मदयेक छ्थाय् तयाः तयेगु याइ । वज्राचार्य पिनि सीम्ह मनूया अस्थि छें हयाः चैत्यय् तयेगु याइ । गुलिसियां अस्थि तयाः आगमय् पूजा याना तै । मुकाः वये धुनेव मुका वजि नयेगु धकाः सीम्हेसित भाग तया चि पालु तयाः वजि नै । कन्हय्खुन्हुनिसें चि पालु मद्रितया कौलावजि तयाः खिचायात भागतयाः वासियाना नकीसा जोगितय् न्हय्न्हुतक जा व्यू वनेगु धकाः मसानय् जा तः वनेगु याइ । जा तः वंम्ह मवःतले सुनानं चिपं थीमखु ।

सीया कन्हय्खुन्हु थःधिति, इष्टमित्र, पासापिं विचाःयाये कथं सुथय् स्वःवैसा प्यन्हु दुखुन्हु लोचाः व्याःधकाः सिचुपालु चाकु वजि आदितयाः म्हाय्मचा भिनामचापिं वै । न्हय्न्हु दुखुन्हु म्हाय्मस्तय्सं नीसी याना न्हय्न्हुमा ज्वरेयाना न्हय्न्हुमा क्वंचाय् लःमनापु गर्भकथं तया पूजा याना जा क्यें पाः चाय् तया ला आदि न्हय्ता घासा तया जोगिनीयात विइ जोगिनिं मदुसा खिचायात नकी । गुलिसियां खुसी वान्छोय् यनी । उगु न्हय्न्हुमा जोरय् यायेबलय् पाखाजा तयाः भाग फ्याइ । ध्व न्हय्न्हुमा नेवाः तयेगु मौलिक संस्कार खः । ध्व धुंकाः दुब्यंकाः वनेगु धकाः

थायनाला छुटेयाना तः गु निश्चित लः दुथाय वनां नौ नं स
खाकाः आति (खौ छुचुं) म्वः लहुयाः वस्त्र हिलाः तुयूगु वस्त्र
पुनां छें वै । थ्व चलन गुभाजु, बरे, प्वः व जोगितय् न्हयन्हु
याइसा मेगु जाततय् भिनिन्हु दूव्यंकेगु याइ । गुभाजु, प्वः,
जोगितय् उगु हे दिनय् घःसू यायेगु याइसा मेगु जातयापिनि
भिनिन्हु घःसू यायेगु याइ । बन्थी सुनसान जुइ धुंकाः
पाखाजा धकाः म्थ्याय् मचां तयाः छें द्वाहां मवसे सेगु छें
वनी ।

पाखाजा तैबलय् जा ख्येय व घासात तयाः लः दुरु
मत तयाः भ्यगतं त्वःपुइ । उकी तिं कथि निपु तै । उगु
इलय् मृत आत्माया नापं मेपिं नं ब्वनां है यदि व शुद्ध मजुल
धाःसा सीम्ह मनूयात दायाः यनी धैगु नं धापु दु । गनं गनं
पाखाजा तयेगु धकाः पाखाया कुनय् व भयालं पिने खायाः
तयेगु नं याः ।

च्यान्हु खुन्हु गुभाजु जोगी प्वः तय् नीम्बः धकाः म्वः
लहुया वाःजा ज्वरे यानाः जोगियात जा कें, तरकारी तैपिं नं
दु । वजि नाप प्यता धासा तैपिं दु । मेगु जातयापिनि
भिनिन्हु घःसूयानानं भिन्हु दुखुन्हु वाःजा विइगु याइ ।
म्थ्याय् मचां ज्वरय् याकाः च्यान्हुया छकः लत्या मत्यःतले
विइगु याइ ।

३.१२.२ निदातिथि तक्या ज्या - मनू सिनां वने धुंकाः निदं तिथितक
नेवाःतय् पिण्ड थयेगु चलन दु । थुगु अबधिनिसं फःसा
दछिया छकः श्राद्ध यायेगु याइसा, याये मफुसा दछिया छकः
निसलाः विइगु याइ याहे मयाःसां छुं जुइ मखु धैगु धारणा
दु । गुलि सियां सिना वना लच्छिया छकः मासपिण्ड धकाः
थयेगु याइ । थ्व पिण्ड थयेगुयात लौकिकपिण्ड धायेगु याइ ।
थ्व क्रिया गुभाजु बरे, उदाय् व ज्यापुतय् थयेम्बाः । थुमि
लोकोत्तर पिण्ड धकाः थयेगु याइ । थुगु इलय् जाया पिण्ड,
काक पिण्ड, स्नान पिण्ड प्रेत पिण्ड नं थयेगु याः । द्वादश
पिण्ड थयेबलय् भिनिक् कुसा लप्ते, षोडशपिण्ड, प्रेतपिण्ड

थयेबलय् स्वक् कुसा लप्ते तयाः पिण्ड थयेतः न्हिं न्हिं
भिन्हुतक खुसी वना पिण्ड थः वनेमाः ।

नेवाः समुदायय् सिनाः वनेधुंकाः गृह शुद्धि न्हयन्हु
वा भिनिन्हु दुखुन्हु याइसा लत्यां याइगु ज्या वा पिण्ड थयेगु
भिन्स्वन्हुया दिनय् त्रिपक्ष धकाः लत्या न्हयक्याः यायेगु चलन
नं खनेदु । थये भिन्स्वन्हु दुखुन्हु याइगु त्रिपक्ष यातकि थ्व
लिपा फुकीवाकाय् नं यायेमाःगु हरेक ज्या शुद्ध जुइ, मखुसा
अशुद्ध जुइ धैगु मान्यता दुगुलिं फुकीपिन्त ज्या यायेजी कथं
थ्व त्रिपक्षया पिण्ड थयेगु याइ । अयेहे लिन पिण्ड थयेगु
धकाः लत्या, खुला, दकिलां याइ । थ्व पिण्ड दिवंगत पिनिगु
नामं काय् नं बौत, बौन कायेयात यायेगु क्रिया खः । थ्व
पिण्ड थयेगुया उद्देश्य धैगु दिवंगतयात बुद्ध धर्म संघस लिन
जुइमा धैगु तातुनां याइगु खः ।

थुकथं दिवंगत जुयाः वपिनिगु नामं लत्या खुला,
दकिला व निर्दतिथितक पिण्ड थयेगु सकसियां यानाच्वंगु
खनेदु । सिनां वनां भिनिन्हु घःसू याइबलय सिकताक् भव्य
वइ । पीन्यान्हु दुखुन्हु याइगु पिण्ड क्रियायात लत्या धाइ ।
थुगु इलय् नं घःसू वलय् थें हे वजिक् ज्वनां प्यता घासा
ज्वनां सिक्व ताक् भव्य वयेगु याइ । थ्व ज्यापु समाजय्
प्रचलित खनेदु । थुकथं दकिलातकया ज्या याइबलयतक नं
थुकथं हे वजि व ल्वसा ज्वना वइ । तर मेगु जातयापिनि
थुकथं सिक्व ताक् भव्य वयेगु चलन खनेमदु । वरु सी
परिवारयात ग्वाहालि याये कथं स्वः वयेगु, विचाः याः वयेगु
धकाः घःसू धुंकाः लत्याया दुने थःथितिपिन्सं मडि, अय्ला,
वजि ज्वनां वयेगु चलन खनेदु । थुगु इलय् सीम्ह मनूयात
पयानां भ्यगतं त्वःपुयाः मागु तयेधुंकाः चिपं थीकाः वनेगु
याइ ।

दकिलाखुन्हु थःथितिपिन्सं तुयूगु वखिं वसः हीकेगु
वा वखिं फुकय् यायेगु धकाः वसः तपुलि व सगं ज्वनां वयेगु
याइ । वज्राचार्य शाक्य आदि पिनि दकिलाया कन्हय्खुन्हु
आगं पुजा धकाः चचा हालाः शुद्ध यायेगु नं याःगु खनेदु ।

वज्राचार्यपिनि आचार्यभिशोक काये धुकूपिं सित धाःसा लत्यानिसे हे आगं पुजायायेगु चलन येय् खनेदु ।

सिनां वंगु खुला दुखुन्हु सीम्ह मनू नं खुसि तरे याये थाकुयाः च्वनी धैगु धारणा कथं पुजा याना पिण्ड थयाः दुंगा व चतं पुरोहितपिन्त दान यानाच्वंगु दुसा गुलिसियां गौदान धकाः सा हे दान बिइगु याःगु नं खनेदु दक्षितक पिण्ड थइवल्य स्वगू पुस्ताया पिण्ड दयेकेगु याइसा निर्दं तिथिया पिण्ड थइवल्य थः फुकीवाकाय पिनि गुलि नं सिनाः वंपिं दु, इपिं फुक्क सिनाः तरे जुइमा धकाः सिक्व ताक्व सीपिं मनूया पिण्ड दयेकेगु याइसा पिण्ड थयेवल्य अकालं सिनां वंपिं मृत आत्मापिनि नं नये खनेमा धकाः विकलया पिण्ड दयेकाः तयेगु याइ । थुकथं नेवाः समुदायय् पिण्ड थयेगुया अर्थ धैगु सकल प्राणीया उद्धार यायेगु भावना सुलाच्वंगु खनेदु । निर्दं तिथि दुने तक मृत आत्मा मेगु लोकय् प्रवेश जुइमखु, निर्दंतिथि यायेव परलोकया भूमी थ्यनी, पितृलोकया गंलय् दुथ्याइ धैगु धारणा खनेदु ।

२.६ थःथितिया सहभागिता

नेवाः समुदाय दुने हरेक संस्कारया ज्या यायेत थःथितिया तस्सकं महत्व दु । नेवाः समुदायय् याइगु धौबजि नकेगु संस्कारनिसें अन्त्येष्टि संस्कारतक यायेवल्य मिसाया थःछें खलः, निनि, पाजु, दाजु, किजा, तःकैहेपिनिगु उलिहे महत्व दु ।

धौबजि नकः वनेगु इलय् थःछें खलःया हामा मिजंया ससःमां व मेपिं थःछेंया दुजःत वया म्हाय्मचा लगायत जिलाजं सम्धि आदि फुक्कसित नं चिपं थीकाः वयेगु याइ । थ्व ज्या गुलिसिया म्हाय्मचा थःछें वैगु इलय् याकःचित जक नकाः छुवैसा गुलिसियां जिलाजंया छें वनां फुक्कसितः नकेगु याइ । मचाबू व्यंकेगु इलय् नं थःछें खलःया उलिहे महत्व दु । थःछें वनां फुक्कसित नकेगु याइ ।

मचाबू व्यंकेगु इलय् नं थःछें खलःया उलि हे महत्व दु । थःछें खलःया ससःमां वा हामा वयाः मचायात माःगु ज्वलंत फुक्क

ज्वनां लं फिकाः सिन्हः तिकाः ल्यहाँ वै ।

अथेहे नां तयेगु इलय् नं काय् वूसा पाजु म्हाय् वूसा निनि नां तयेगु चलन दु । गुलिसियां मचाबूगु तिथि नक्षत्रया आधारय् जातः च्वकाः जातःया नक्षत्र कथं नां तयेगु चलन नं दु । तर थ्व थौकन्हय् वयाः निनि पाजु नां तयेगु यानाच्वंगु खनेमदु । अन्नप्राशनया इलय् थःछें खलः नं कु छवयेगु म्हाय् व जिलाजंयात वसः तयाः यंकेगु, सगं बिइगु याइ । थुगु ईतक थःछें खलःया तस्सकं महत्व दुगु खनेदु । थये लं नापं ज्वनाः वनीगु चलन गुलिसियां जक दु । मचा निर्दं दैबले निर्दं बुदिंया उपलक्ष्य पाजु पाखें सगंविद्याः वसः बिइगु याइ । न्यादं वा न्हय्दं दैबलय् (वज्राचार्य शाक्यतय् म्वाः) बुरसंखाय्गु धकाः संस्कार याये छुन्हु न्हयो पाजु वयाः मचाया आंगसय् अंगू न्ह्याकः वैसा कन्हय्खुन्हु पाजु सैं खाकेगु याइ । लुंमुलु, वहमुलु न्हायपं प्वाः खनेतः चिं तया बिइगु नं पाजुपाखें यायेमाः । अथेहे बरे छुयेगु वा कय्तापुजा याइवल्य लुं खोचा वह खोचां पाजु सैं खाकाः, लुसि ध्यंका, निनि मचाया सैं फयेगु याइ ।

इहिपा याइवल्य पाजु मडिकसि हयेगु यायेमाःसा इहि वाढा छुइवल्य पाजुपाखें छुस्या मुस्या नकः वयेगु व थःथितिपिन्सं वारां छुकेगु याःवै । इहिपावल्य भम्चा लसकुस यानाः छें, दुकायवल्य ससःमां नं ताःचा ज्वनां दुकाइ तर भाःत मदुपिं जूसा थकालि न्वकुनं याइ इमि नं भाःत मदुसा फुकीपिन्सं दुकायेगु याइ । थ्व मिसा थःपिन्सं याइगु क्रिया खः ।

ज्याथ जंक्व याइवल्य छय्पिन्सं खः कुवियाः देसाः चाःहीकेगु याइ । दकलय् अप्वः थःथितिया आवश्यक वा महत्व धैगु मनू सीवल्य अर्थात् अन्त्येष्टि संस्कार याइवल्य खनेदु । उगु इलय् म्हाय् मचाया तस्सकं महत्व दु । सीगु दिनय् विद्याः छवये धुकूपिं म्हाय्मस्त दःसा इपिंपाखें सीबाजंया व्यवस्था याइ । पुवा ह्वलाः वनी । भौमचां छुवासय् वायेगु, पिचा वायेगु याइ । यदि भौमचा मदुसा फुकीया भौपिन्सं थ्व ज्या यायेगु याइ । सिथं यंकीवल्य मसानघाट तक ल्यूल्फू ख्वयाः वनी । गुलिसियां मिस्तनं ख्वया वनीसा गुलिसियां मिजंत जक ख्वया वनेगु याइ । इपिं फुक्क दुखं कयपिं जुइ । अथेहे प्यन्हु दुखुन्हु म्हाय्मचा भिनामचा फुक्क व्याहा वयेगु याइ । न्हय्पन्हु दयेकाः म्हाय्मचा न्हय्पन्हुमा ज्वरजाम यानां थःम्ह हे तयेगु

व हप्ताय छकः वाःजा विइगु, घःसू लत्यानिसे निर्दतिथि श्राद्ध याइबल्य सीकयात म्हायमचां ज्वरय यायेगु यायेमाः । सीगु इलय छैया लक्ष्मी कथं थ्व म्हाय मस्तयसं यायेमाःगु खः । अयेहे जुयाः वाढा तयाः वाढा पिकायगु इलय म्हायमचायात लक्ष्मीया रुप पिकायगु याइ । (राजवंशी, १९००:१२)

थुकथं नेवाःतयगु संस्कारया ज्याय थःछैं खलः निनि पाजु, फुकी, म्हायमचा, कायमचा, अबु, काय मां आदि फुक्कसिगु नं उलिहे जिम्मेवारी दु । अबु सीबल्य काये नं मिं तयेगु क्रियायां ज्या तःधी काय नं यायेगु, मां सित घाःसा दक्क क्रिया चीधी कायनं यायेगु याइ । यदि कायपिं मदुसा फुकीपिन्सं मि तयेगु याइ । थजाःगु अवस्थाय व फुकी नं काय वरावर जुइगुलिं वैत स्वतः सम्पति हस्तान्तरण जुइगु सामाजिक नियम खनेदु । मचाबू व्यंकेंगु इलय न्हापां मांम्ह बौम्ह (अबुम्ह) यात थः नालाः कायेत लःल्हानां बिइ । थुकथं थःगु ज्याय सम्बन्ध तयाः थुपिं दुने दया, माया पाखें नं हरेक समस्या ज्यंकाः वनेवकप तजभ, अःपुकेत दक्क थःथितिपिन्त छथाय तयेगु ज्या नं संस्कारपाखें जुयाच्चंगु खनेदु । उलिजक मखु सीया कन्हय्खुन्हु थःथिति इष्टमित्र, पासापितक नं विचाः वयेगु धकाः सीगु छैं मुनेगु याइ थुकिंयाना हरेक मनूयाके भातृत्वया भावना व्वलंकेंगु ज्या नं जुयाच्चंगु खनेदु ।

लिधंसा

- काणे, पाण्डुरंग वामन, अर्जुन चौवे काश्यप (अनु) : धर्म शास्त्र का इतिहास । चतुर्थः संस्करण । लखनऊ : उ.प्र. हिन्दी संस्थान, १९९२, "संस्कार" ।
- चित्रकार, प्रेममान : "पुं व च्वज्या" । पलेहः । "शाक्य जः" पिथना । ने.सं. १९०० पोहेलाख्व, पृ ५७ - ६४ ।
- जुजु, बलदेव : "नेवाः संस्कार र विवाह विधि" । नेवाः संस्कृति र नेवाः दर्शन । विराटनगर : भी पुचः ने.सं १९०९, पौ ४३-४७ ।
- जोशी, कीर्तिब्रम्हानन्द : "वाढा तयेगु गथे तयेगु ?" विश्वभूमि । २०५४ फागुण शुक्रवार, पौ २ ।
- जोशी, सत्यमोहन : कलाकार अरनिको । यें, साभाना प्रकाशन, २०४४ ।
- तमोट, काशीनाथ : "नेवार समुदायको धर्म र संस्कार" । स्मारिका २०५३, पृ. २१-२३ ।
- पन्थी, लक्ष्मीकान्त : "संस्कारको उत्पत्ति संख्या र क्रम" । कान्तिपुर । २०५४ माघ १८ शनिवार, पृ. ४ ।
- पाण्डेय, राजबलि : हिन्दु संस्कार । चतुर्थ संस्करण । वाराणसी : चोखम्बा विद्या भवन, १९८५ ।
- मरासिनि, दधिराम : कर्मकाण्ड भास्कर । दाङ : महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालय, २०५४, "संस्कारखण्ड", पृ १५५-२७० ।
- मुनंकर्मी, लिलाभक्त : "नेवार समाजको जन्म संस्कार : एक चर्चा" । भक्तपुर २०५४ मंसिर, पौ ५२-५३ ।

- राजवंशी, शंकरमान : “थुगुसीया स्वन्ती नखः माने यायेगु वारे जूगु गतिविधि”। भूगु संस्कृति म्हासीके ।
यै : शंकरमान राजवंशी, ने.सं १११२ (२०४८) ।
- रेग्मी, जगदीशचन्द्र (सं) : नेवारी संस्कृतिको रुपरेखा (नेपालायन भाग २) काठमाण्डू : अफिस अफ नेपाल एण्टीक्वेरी, २०३५ ।
- वज्राचार्य, चुन्दा : जीतामित्र कालिन धरःपौ कीर्तिपुर, नेपाल र एशियाली अनुसन्धान केन्द्र, २०५३ ।
- वज्राचार्य, बद्री रत्न, रत्नकाजी वज्राचार्य : नेपाल जनजीवन क्रिया पद्धति । यै : लेखकपि । १०८३ ।
- वज्राचार्य, रत्नकाजी : नेवाः संस्कार संस्कृतिया ताःचा । यै : वज्राचार्य प्रकाशन, ११०९ (२०४६) ।
- वज्राचार्य, रत्नकाजी : यै देया बौद्ध पूजा क्रियाया हलंज्वल । यै : नेपाल बौद्ध प्रकाशन । ने.सं. ११००, पौ १०२ -११३ ।
- स्वक्वःगु इहि मूनेज्याः । यै : धर्मचक्र तःननि खलः, ने.सं. १११८ चिल्लागा सप्तमी (२०५४ चैत्र ७/८) ।
- शाक्य, धर्मरत्न : बौद्ध संस्कार पद्धति । काठमाडौं : युवा बौद्ध समूह, २०५१ ।
- Monier-williams, Monier : A sanskrit-English dictionary : Etymological and philologically arranged. Delhi: Motilal Banarasidas 1986 (Rpt. of 1899)

तां : वज्रमुनि वज्राचार्य

थाय् : कीर्तिपुर नगरपालिका -४
जगतपाल महाविहार
चिलचव

जन्म : वि.सं. २०३० / ने.सं. १०९३

शिक्षा :
नेपालभाषा (एम.ए.)
पत्रकारीता (वि.ए.)

सिरपा :
मोतिलानि (वि.ए.) -१९९६
मोतिलानि (एम.ए.) -१९९९
पीयूष पदक -१९९९

ज्या :
अध्यापन -पाटन संयुक्त क्याम्पस
-शहीद स्मारक क्याम्पस
-कीर्तिपुर माध्यमिक विद्यालय

अनुभव :
प्याकिं, किपू व कीर्तिपुर पत्रिकाया सहसम्पादक ।